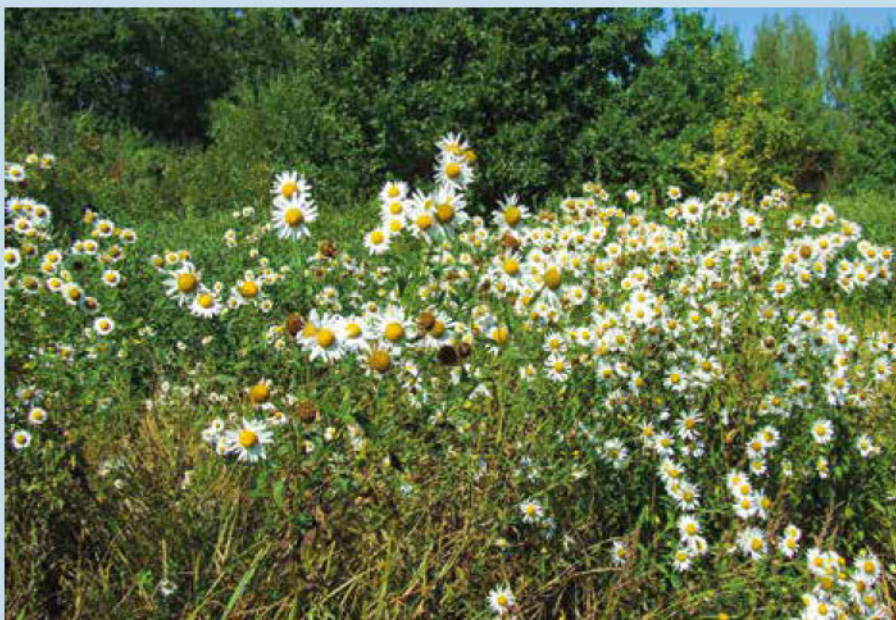

A KESZNYÉTENI TÁJVÉDELMI KÖRZET

Fekete gólyák (S. G.)

Tiszaparti margitvirág (Z. A.)

BEVEZETÉS

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet területét az élőhelyek sokfélesége jellemzi. Az üde mocsárrétekhez, lápokhoz, nyílt vízterekhez és száraz gyepekhez kötődő változatos növény- és állatvilága jelentős értékekkel bír. A vízfolyásokat kísérő puhafás ligeterdők sűrűje és a vízszabályozás után fokozódó szikesedési folyamatok következtében kialakult szikes pusztaságok kontrasztja szemet gyönyörködtet. A jellegzetes felszíni formákban megnyilvánuló tájképi értékeit – a sarlólaposokat, az övzatonokat, az egykori folyómedrekben visszamaradt morotvatavakat – elsődlegesen a környező vízfolyások munkájának, a későbbiekben pedig a Tisza szabályozásának köszönhetjük.

A 19. század közepén a területet mezőgazdasági művelésbe vonták, ennek ellenére a természeti értékei máig fennmaradtak, ezért 1990-ben Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet néven, az 5/1990. (VI. 18.) számú KÖM rendelettel és a 232/TK/90 törzskönyvi számon védetté nyilvánították. Ekkor területe 4070,4 hektárra terjedt ki, amit a 22/1997. (VIII. 1.) KTM rendelet további 2013,5 ha-ral bővített. Így a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet jelenlegi területe 6083,9 ha. Védetté nyilvánításának célja a Taktaköz déli részén, a Tisza szabályozásának következtében kialakult ligeterdők, bokorfüzesek, nádasok, mocsárrétek, holtágak fajgazdag növény- és állatvilágának, tájképi értékeinek megőrzése volt.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legnyugatibb részén fekvő,

Kesznyéten, Tiszalúc, Tiszaújváros és Tiszadob települések közigazgatási területére eső védett terület természetvédelmi kezelője a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás során, a többi tagállamhoz hasonlóan Magyarország is kijelölte a Natura 2000 Különleges Madárvédelmi- (SPA) és Különleges Természetmegőrzési Területeit (SAC), melyek közé a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet területével nagyrészt átfedő, HUBN10005 kódszámú, 6352,96 ha nagyságú Kesznyéten Madárvédelmi Terület, valamint a 4729,32 ha kiterjedésű, HUBN20069 kódszámú Kesznyéteni Sajó-öböl Kiemelt Jelentőségű Természetmegőrzési Területek tartoznak.

Kiadványunk, melynek megjelenését „A szalókóta védelme a Kárpát-medencében (LIFE13/NAT/HU/000081)” elnevezésű LIFE+ projekt támogatja, az itt található természeti értékekről és az azoknak otthont adó tájvédelmi körzetről szól.

A TÁJ KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

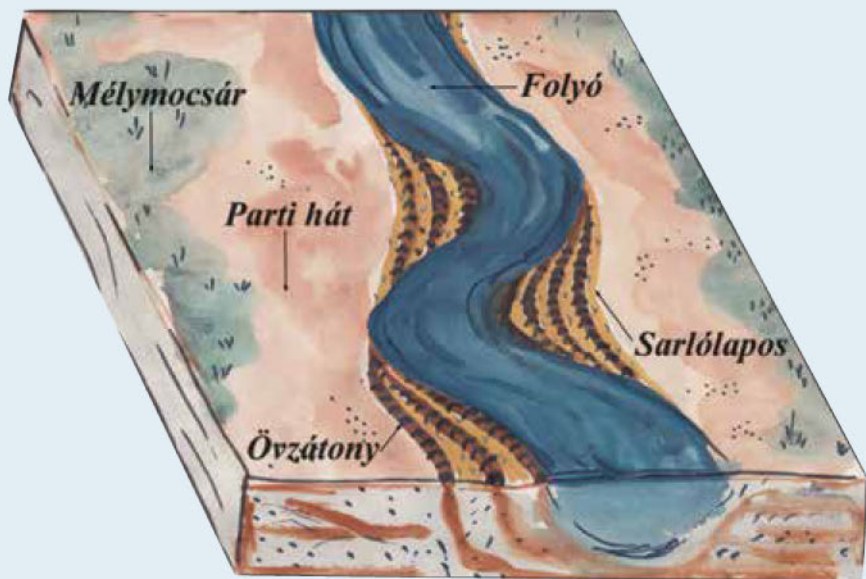
FÖLDTÖRTÉNETI MŰLT

A tájvédelmi körzet jelenlegi felszínének kialakulása a jégkor utolsó eljegesedési időszakában kezdődött meg. Ebben a tektonikai események (süllyedés) éppúgy szerepet játszottak, mint a külső felszínformáló erők (a szél és a víz). A legutóbbi jégkorszak (Würm-glaciális) idején a területtől északra lévő hegyeségekből lefutó vizek az általuk szállított hordalékot itt rakták le, majd az így épített hordalékkúpon átjutva érték el az akkor még Érmelléken folyó Ó-Tiszát. Ennek az állapotnak mintegy 20000 éve vége szakadt, amit a Bodrogtköz fölerősödő süllyedése és a Nyírség-Érmellék relatív emelkedése válthatott ki. Ekkor a Tisza elhagyta addigi medrét, és rövid idő alatt a mai, bodrogtközi lefutási irányra váltott. Az itt kialakult meder oldalazó erózióval elbontotta

Övzátonyok és sarlólaposok (S. G.)

és elhordta az Ós-Sajó hordalékkúpjának zömét. A hordalékkúp anyagának egy részét azonban a Tisza parti dűnék és övzátonyok formájában lerakta, amelyeket a szárazabb időszakban a szél megmozdított és futóhomok felszínékké alakított. A homokból kiszелеktált finom porból lösz és löszszerű üledék rakódott le, amit a meanderező Tisza többször áthalmozott, kialakítva ezáltal a táj mai arcát.

Mederformák, mederkitöltések: övzátonyok és sarlólaposok (Z. G.)

DOMBORZAT, TALAJTÍPUSOK

A tájvédelmi körzet tájféldrajzi besorolása alapján az Alföld nagytáj keleti felén, a Közép-Tisza-vidék közép-táj Taktaköz nevű kistájának déli részén helyezkedik el. Területe alacsony ártéri síkság, jellemzően 91,3–107 tengerszint feletti magassággal. A síksági, alacsony domborzati különbségeket mutató felszín némi változatosságát az elhagyott folyómedrek jelentik.

A térségre jellemző talajtípusok homokon és löszön alakultak ki. A folyók által rendszeresen elárasztott területeken öntés-, az árvizektől védet-
tebb, magasabb fekvésű részeken pedig réti talajok különböző típusai alakultak ki. Ez utóbbiak közül megtalálhatók a mélyben sós réti és réti szolonyec talajok. Az öntéstalajokat a nyers öntéstalaj, a váz-talajokat a nem karbonátos futóhomok képviseli. A láptalajok két változata ismert a területen: a rétláp és a mohaláp talaj.

VÍZRAJZ

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet zöld szigetként kerül el az öt körülvevő vizek ölelésében, hiszen területének jelentős részét keletről az Élő-Tisza, délről a Sajó, nyugatról a Takta, északról pedig a Holt-Tisza fogja közre. Az idők folyamán a Tisza, valamint mellékvei, a Sajó és a Takta, rendszeresen változtatták medreik helyzetét, így vándorlásaik során több folyóágyat is kialakítottak az Úrkom nevű magaslat és a tiszalúci magaspart között. Az azonban nem állapítható meg, hogy az egyes medreket melyik folyó hozta létre, de a Tisza domináns szerepe valószínűsíthető. Ezekben az elhagyott árkokban morotvatavak keletkeztek, amelyek később mocsarakká és lápokká fejlődtek.

Az említett morotvatavak rendkívül fontos szerepet játszottak az itt élő lakosság életében, hiszen kiváló lehetőséget nyújtottak a bölcs területhasználatlal megvalósuló fokgazdálkodáshoz. A fennmaradt írásos emlékekből tudjuk, hogy az elhagyott folyómedreket viszont halastavakként hasznosították, melyek munkálatait a sajlóádi pálos szerzetesrend perjele, Fráter György irányította. Az áradások során víz alá kerülő mocsártereket kaszálták, a magasabb térszíneket pedig legeltették. Ez a hagyományos

A Takta (Z. A.)

A Tisza-fenek (S. G.)

Tavaszi vízborítás (S. G.)

ártéri gazdálkodás az 1846-ban megkezdett vízszabályozási munkáig jellemezte a térséget.

Szerencsére jelenleg sincs hiány vizes-élőhelyekből, mert a régi medrekben még ma is több mocsár és láp rejtőzik. A Tisza jobb partján az Alsó-rét, a tiszalúci Görbe-tó, a Bátka-tó, a Hímes-tó, a Horgoló, a Nagy-fenek vagy más néven Emberes, az Ökör-füzi-tó, az Abonyi-tó, a Bikás-ér, a Kerek-tó, a kesznyéteni Görbe-tó és a Bivalyos található, a bal parton pedig a Pap-ér és az Indics-ér helyezkedik el.

A nagyobb vizesélőhelyek mellett számtalan kisebb, időszakos vízborítású lapos és övzátonyok közötti sarlólapos teszi változatossá a tájat.

EMBER A TÁJBAN

A 19. század közepéig a jelenlegi Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet túlnyomó része a Tisza bal partján helyezkedett el, így addig a Hortobágy-medence legészakabbi részének volt tekinthető. A Tisza az áradásai alkalmával a Kassai- és a Tetűwar-fokokon lépett ki a medréből, és a Bivalyos, Csüllő, Pap-ér, Ludas-tó medrekben folyva, az Úrkomi és a Polgári-magaslat között, a mai Tiszagyulaháza tájékán terült ki az Alföldre. Az árvízi problémák megoldására Vásárhelyi Pál tervei alapján, majd halála után az olasz Pietro Paleocapa módosításaival, 1846. augusztus 27-én Tiszadob határában, a Felső-Szabolcsi Vízügyi Társulat szervezésében kezdődtek meg a szabályozási munkálatok. Ezen esemény tiszteletére alkották meg azt az úrkomi magaslaton található hármás emlékművet, amely a munkálatokban vezető szerepet játszó Vásárhelyi Pálnak, gróf Andrássy Gyulának és gróf Szé-

A Kesznyéteni Nagy-legelő (S. G.)

Szikes talajfelszín (S. G.)

Az Andrássy-emlékmű (S. G.)

chenyi Istvánnak állít emléket. Az így létrehozott „Újásással” egy 20 km hosszúságú kanyarulatrendszer vágta le a Tiszáról. Az árvízvédelmi gát megépítése után, amelyet a helyiek „Karikatöltésnek” neveznek, az addig vízjárta terület már csak a csapadék által, illetve rétegvizekből kapott utánpótlást.

Elődeink azonban nem elégedtek meg a természetes vízutánpótlás jelentős részének megszüntetésével, ezért a belvizek elvezetésére megépítették az Inér-háti-fő- és az ebbe torkolló mellékcatornák rendszerét. Ez a részben természetes módon kialakult folyómedrek igénybevitelével kialakított rendszer vezeteti a gazdasági szempontból nem kívánatosnak tekintett vizet a Sajóba. A folyók magas vízállása esetén viszont nem volt lehetséges a gravitációs lecsapolás, ezért megépítettek egy belvízátelőelő szivattyútelepet is, így lehetővé téve a felesleges vizek eltávolítását. A vízszabályozási munkák minden esetben az intenzív mezőgazdálkodás térnyerését voltak hivatottak szolgálni, de a táj nem adta meg magát, és jelentős mértékben megtartotta a természeti értékeit.

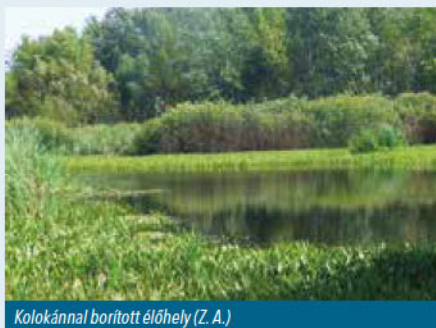
ÉLŐVILÁG

NÖVÉNYTANI ÉRTÉKEK

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet a növényföldrajzi besztás szerint az Alföld (*Eupannonicum*) flóravidék Tiszántúl (*Crisicum*) flórajáráshoz tartozik. Az itt előforduló 52 növénytársulás is jól szemlélteti a terület élőhelyeinek sokféleségét. A vegetáció kialakulásában főként az itt kanyargó folyók játszották a legfőbb szerepet, ugyanis a terület 90%-a alapvetően hullámtér volt, emellett azonban a vízszabályozási munkálatok és a legeltető állattartás mind-mind fontos szerepet kaptak a természetes növényzet átalakításában. Emiatt a terület természetvédelmi szempontból értékes növénytársulásai közül napjainkra több aktuálisan vagy potenciálisan veszélyeztetett, vagy éppen a kipusztulás közelébe jutott.

A terület állóvizei, holtmedrei és a lassabb vízfolyású folyószakaszai a többszintű hínárnövényzet élőhelyei. Itt az állóvízi sulymos, békalencsés, rucaörömös, tócsagazos hínártársulások alakultak ki. A névadó fajok közül kiemelendő társulásalkotó a védett sulyom (*Trapa natans*), és hazánk egyik vízipáfrányfaja, a rucaöröm (*Salvinia natans*), amelyek kedvező élőhelyi körülmények esetén hatalmas tömegben borítják be a víz felszínét. Legszebb állományaival a Takta patak lassú áramlású szakaszain találkozhatunk, azonban a Bátka-tó, az Abonyi-tó és a Hímes-tó területein is előfordulnak.

Holtmedreink, mint a kesznyéteni Kerek-tó vagy a Görbe-tó hínárnövényzete az élőhelyi adottságaik tükrében már más képet mutatnak. Ezeken a terüle-

Kolokánnal borított élőhely (Z. A.)

teken jellemzően a békatutaj (*Hydrocharis morsuranae*) jelenik meg mint karakterfaj, de mellette találunk olyan vízfelületeket is, ahol a vizezők vagy más néven sárga tavirózsa (*Nuphar lutea*) színtöltszajai is láthatóak. A tündérrózsás, vizezős, rencés, kolokános hínártársulások szintén értékes élőhelyeket alkotnak. A nagyjából vízitökből álló állományok jellemző fajai közt kell megemlítenünk a fehér tündérrózsát (*Nymphaea alba*), mely sajnos csak kisebb foltokban borítja például a Tiszalúci-Holt-Tisza felszínét. Természetvédelmi és élőhelyi szempontból is nagyon fontosak a Horgolói-tó vagy az Inér-háti-főcsatorna kolokánnal (*Stratoides aloides*) borított élőhelyei, melyekben jó néhány védett, gerinces és gerinctelen állat találja meg táplálkozó- és szaporodóhelyét. A szintén itt élő közönséges rence (*Utricularia vulgaris*), mint társulásalkotó faj roppant érdekes, ugyanis ez a növény tömlőké módosult sallangos levelei segítségével mikroszkopikus vízi élőlényeket ejt csapdába és emészt meg.

A nádasok és a mocsarak több élőhelytípust is magukba foglalnak. A nem tőzegképző nádasok, gyékényesek, tavikákások zömükben állandó vízborítással és homogén növényzettel jellemezhetőek. Annak ellenére, hogy viszonylag fajszegény élőhelyek, mégis előfordul itt a védett nádi boglárka (*Ranunculus lingua*) vagy a szintén védett tiszaparti margitvirág (*Leucanthemella serotina*). A nem tőzegképző nádasok, gyékényesek leginkább a holtágainkra jellemzőek, míg a tavikákások társulások a Bikás-ér és az Abony területén fordulnak elő.

Rucaöröm borította vízfelszín (Z. A.)

Nádi boglárka (S. G.)

A nádas úszólápokra, a lápos, tőzegképző nádasokra és a télisásos élőhelyekre egyöntetűen jellemző a tőzegképződés. A homogénnek tekinthető nádasokban, gyékényesekben ugyancsak találunk értékes növényfajokat, így például a védett lápi csalánt (*Urtica kioviensis*) vagy az erősen mérgező, özvegycsinálóként is ismert gyilkos csomorikát (*Cicuta virosa*).

Jelentős értékek az úszólápok, melyeken a tőzegmohafajok (*Sphagnum spp.*) jelenléte utal a tőzegmohás átmeneti lápok irányába történő fejlődésre.

Gyilkos csomorika (S. G.)

Tőzegpáfrány (S. G.)

A mohafajok legjellemzőbb képviselője a mocsári sarlósmoha (*Drepanocladus aduncus*), illetve jelentős a védett tőzegpáfrány (*Thelypteris palustris*) állománya is.

Kiemelkedő érték a tájvédelmi körzet egyetlen tőzegmohalápjá is. Az itt előforduló fajok közül megemlítendő a karcsú (*Sphagnum recurvum*) és a berzedt tőzegmoha (*S. squarrosum*).

A mocsaras élőhelyek közül a magassásrétek is számos botanikai értéket rejtenek magukban. Az élőhelyek általában időszakosan vízzel borítottak, melyeken belül különböző sásfajok dominálnak. Itt jellemző a védett mocsári szitkár (*Chamaesphacia palustris*) nevű rovarfajunk tápnövényeként szolgáló mocsári kutyatej (*Euphorbia palustris*) is.

A tipikus magassásréteken találjuk meg legértékesebb védett növényfajaink képviselőit, a pompás sisakoskosbort (*Anacamptis palustris subsp. elegans*) és az egyre növekvő számú hússzínű

Pompás sisakoskosbor (S. G.)

ujjaskosbort (*Dactylorhiza incarnata*) is, melyek májustól júniusig virítanak élőhelyeiken. Ugyan bizonyos mértékű vízborítás szükséges ezeknek az orchideafajoknak, azonban a 2010-es árvíz több évre visszavetette a több ezer tőből álló állományt, és a következő évben nem is díszítették termőhelyeiket. 2012-ben kezdtek újra virítani, akkor is csupán pár tő, de sikeres újrakolonizálásuk következtében napjainkra jelentős, több 10 000 tőre becsülhető az állományuk.

Hosszúlevelű fürtösveronika (S. G.)

A kaszálók és magasfűvű rétek jellemzően üde, ám a nyári időszakra kiszáradó élőhelyek, melyek elsősorban vízfolyásaink mentén, illetve egykori ligeterdő-területeken alakulnak ki. Itt több társulást is megkülönböztetünk. A mocsárrétek számos jellegzetes karakterfaja közül kiemelkedik a védett mocsári lednek (*Lathyrus palustris*) és a réti iszalag (*Clematis integrifolia*).

Az ártéri és mocsári magaskórós társulások ugyan csak gazdagok természetvédelmi szempontból értékes növényfajokban. Az Inér-hát és az Abony sarlólaposaiban igen jelentős állományai élnek a debreceni tormának (*Armoracia macrocarpa*), míg az övzátonyokon a nyár elején virító hosszúlevelű fürtösveronikával (*Pseudolysimachion longifolium*) és a mocsári aggófűvel (*Senecio paludosus*) találkozhatunk. 2017-ben új fajjal bővült a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet és Magyarország flórája, ugyanis a Bögő-lapos sarlólaposaiból egy olyan növényfaj került elő, mely hozzánk legközelebb Kelet-Ukrajnában található. Ez a növény a még magyar névvel nem rendelkező *Potamogeton sarmaticus* nevű békaszőlőfaj.

A vizes, nedves élőhelyektől távolodva eljutunk a tájvédelmi körzet belső részeihez, ahol a szikes élőhelyekre jellemző növénytársulásokkal találkozhatunk. A vízszabályozást követően a terület jelentős részén szikesedési folyamatok indultak be, melyek ma is folyamatosan zajlanak. Első pillantásra ezeknek az élőhelyeknek a növényzete valóban egyhangú pusztaságnak tűnhet, azonban alaposabban megvizsgálva ezeket, igazán értékes növényfajokat és növénytársulásokat láthatunk itt, melyek közös

Potamogeton sarmaticus (S. G.)

Magyar sóvirág (S. G.)

Agár sisakoskosbor (Z. A.)

jellemzője a sótűrő képesség. Ugyancsak érdekes a szikes talajok mikrodomborzati formáinak növényvilága is.

A szikes pusztáknak – növényzeti szempontból – két típusát különböztetjük meg: az ürmöspusztákat, illetve a cickóros pusztákat. Közös tulajdonságuk, hogy az itt található társulások domináns egyszikű faja a sovány- vagy népies nevén veresnadrág csenkesz (*Festuca pseudovina*). Nevét onnan kapta, hogy mikor ez a fűféle nyár végére elszárad, vörös színbe

öltözteti a pusztát, és erre mondták régen, hogy „felvette a pusztát a veres nadrágot”. Az ürmöspusztát a névadó faj, a sziki üröm (*Artemisia santonicum*) által dominált időszakosan nedves, rövidfűvű élőhelyek jellemzik. Jellegzetes karakterfaj itt a sóvirág (*Limonium gmelinii subsp. hungaricum*), védett növényei közül pedig kiemelendő a több tízezres agár sisakoskosbor (*Anacamptis morio*) állomány, mely április végén borítja be a Bakrak nevű terület egyes részeit.

Fátyolos nőszírom (S. G.)

Kornistárnics (S. G.)

A cickóros puszták az előző típusnál degradáltabb termőhellyel jellemezhetők, ennél fogva legeltetés hiányában ezek az élőhelyek hajlamosak a kórósodásra, mely utal a korábbi ártéri, réti, sziki magaskórós múltra.

A szikesek közt jelentős természeti értékkel bírnak a jellemzően tiszántúli elterjedésű, tavasszal nedves, nyáron száraz kocsordos-őszirózsás sziki magaskórósok, rétsztyeppek. Ezekben a névadó védett pettyegedett őszirózsa (*Aster sedifolius*) mellett unikális fajként van jelen a fátyolos nőszirm (*Iris spuria*) és a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*), mely tápnövényként szolgál hazánk egyik fokozottan védett lepkefajának, a nagy szikibagolyinak (*Gortyna borelii lunata*). A sziki kocsord legszebb állományait a Kata-halma, a Kocsordos és a Bakrak területén találjuk. Egy másik védett faj, a 2018-as év vadvirága, a kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*) szintén ezekhez az élőhelyekhez köthető. Ennek a kiterjedt állományait is elsősorban a Bátka és a Bakrak nevű területrészekén találjuk.

A rétek és szántóföldek időszakos vízborítású laposaiban egy kevésbé ismert társulás szerény tagjai találhatóak. Ez a látónyás-iszapfű társulás, heverő iszapfűvel (*Lindernia procumbens*), magyar látónyával (*Elatine hungarica*), pocso-lyalátónyával (*E. alsinastrum*) és iszapprojttal (*Limosella aquatica*).

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetre jellemző fás vegetációt a liget- és láperdők képviselik, de az ültetvényerdők is egyre nagyobb teret hódítanak.

Puhafás ligeterdő (Z. A.)

A puhafás ligeterdők rendszerint a Tisza és a Sajó árterében találhatóak. A felső lombkoronaszintet szürke nyár (*Populus x canescens*) és fehér fűz (*Salix alba*) alkotja, de mellettük szép számban találjuk meg a fekete (*Populus nigra*) és a fehér nyárfa (*P. alba*), valamint a törékeny fűz (*Salix fragilis*) egyedeit is. Alsó lombkoronaszintjükben az őshonos vénicszil (*Ulmus laevis*) mellett sajnos főként inváziós fajok egyedeit láthatjuk, mint például a zöld juhart (*Acer negundo*) vagy az amerikai kőrist (*Fraxinus pennsylvanica*). Ugyanez elmondható cserjeszintjükéről is: a reketyefűz (*Salix cinerea*) mellett az Észak-Amerikából származó gyalogakác (*Amorpha fruticosa*) összefüggő, áthatolhatatlan állományokat alkot ártéri erdeinkben. Ezen társulások termőhelyeinek talaja az állandó tápanyag-kimosódás következtében humuszanyagokban igen szegény, így a gyepszint fejlettsége is az adott termőhelyi viszonyoktól függ, és zömében mocsári fajok élnek itt. Közülük jelentős ligeterdeink nyári tőzike (*Leucoujum aestivum*) állománya, mely hagymás növény az elsősk között virít a területen. Ér-

Nyári tőzike (S. G.)

Az Ökör-fűz-rét (S. G.)

demes megemlíteni a területen előforduló védett ligeti szőlő (*Vitis sylvestris*) állományát is, mely az idegenhonos szőlőfajok terjedése miatt egyre inkább kiszorul élőhelyéről.

A puhafás ártéri erdőket az alacsonyabb térszíneken bokorfüzesek övezik, azonban a gátak megépítésével az élőhelyek markánsabban elkülönülnek egymástól. A bokorfüzesek mára az élőhelyek kezelésének elmaradása miatt összefüggő állományokat alkotnak, és a mocsárrétek rovására terjeszkednek.

Ennek megakadályozása és visszaszorítása céljából folyamatosan felnyitják ezeket az állományokat, teret adva a természetvédelmi szempontból értékesebb társulásoknak.

Fontos itt kiemelni az Alsó-rét fűzlápjait is, melyek folyamatos vízellátását a területen áthaladó Sarkad-érre települt eurázsiai hódok (*Castor fiber*) gátrendszere biztosítja, amely így a tözegképződési folyamatokat és a vízmadarak életterét is fenntartja.

Hódvár (S. G.)

Égerláp (Z. A.)

Keményfás ligeterdő (S. G.)

Ahol a lombkoronaszintben a mézgás éger (*Alnus glutinosa*) az uralkodó faj, ott a ligeterdők egy másik típusa, az égerligetek is szép állományokat alkotnak. Érdekes és látványos jelenség itt a fák lábasodása, mely a változó vízszint hatására jön létre. A vízszintingadozás következtében a gyökérzet közül a talaj kimosódik, és ún. lábas gyökérzet jön létre. A tartós vízborítású állományok esetében a tözegképződés megindulásával az égerligetek égerlápok irányába alakulnak át, így az egyébként sze-

gényes cserje- és gyepszintben található növényzet is ebbe az irányba változhat. Aljnövényzetük védett növénye a szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*).

A keményfaligetek a puhafás ligeterdőket a magasabb térszíneken kísérő társulások. Ezt a fás vegetációtípust a fő társulásalkotó fajok után tölgy-kőris-szil ligeterdőknek is nevezzük. Fő fajaik a felső lombkorona szintben a kocsányos tölgy (*Quercus robur*), és a magyar kőris (*F. angustifolia subsp. pannonica*), helyenként a magas kőris, (*Fraxinus excelsior*), az alsó

Kardos madársisak (Z. A.)

Fehér madársisak (Z. A.)

lombkorona szintben a mezei szil (*Ulmus minor*). Sajnos a társulás nagy kiterjedésű állományairól nem beszélhetünk, kisebb keményfa ligeterdők a Tiszalúci-Hosszú-erdő, és a Kesznyéteni-Nagy-legelő területén is megtalálható még egy maradványállomány.

A fás vegetáció taglalásakor meg kell említenünk a mesterségesen létrehozott élőhelyek közt az ültetvényerdőket is, melyek jellemzően nemesnyárasok. Rendkívül homogén és szegényes élővilággal rendelkező élőhelyek ezek, azonban itt is található értékes növényfajokat, mégpedig a védett kardos (*Cephalanthera longifolia*) és fehér madársisak (*C. damasonium*) orchideafajokat.

Az ember által betelepített és terjesztett fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) számos helyen okoz komoly természetvédelmi problémát, de szerencsére a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetben még nem találkozhattunk nagy kiterjedésű, összefüggő foltjaival.

ÁLLATTANI ÉRTÉKEK

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet kis kiterjedése ellenére élőhelyi sokszínűségének köszönhetően zoológiai értékekben kiemelkedően gazdag. Am ahogy a környék flórájára, úgy az itt előforduló állatok életére is a Tisza, valamint mellékfolyói vannak a legnagyobb hatással, ezért leginkább a vizes élőhelyekhez adaptálódott fajok jellemzőek a térségre. A szárazabb, víz által kevésbé járt szikeseken pedig az ilyen típusú területekre jellemző speciális fauna is megfigyelhető.

A gerinctelenek törzsei alulkutatott csoportoknak számítanak a tájvédelmi körzet állatvilágán belül, de ennek ellenére számos érdekes, védett fajt megtaláltak már itt. Ilyen például a puhatestűek törzsébe tartozó, világszerte veszélyeztetett tompa folyamkagyló (*Unio crassus*), amely még ma is előfordul a terület vízfolyásaiban, így a Tiszában és a Sajóban is. A faj érdekessége, hogy lárvái a halak bőréhez, elsősorban kopoltyúihoz kapaszkodva azok testszövetivel táplálkoznak, mígnem elérik megfelelő fejlettségüket, majd leválnak róluk, és kis kagylókká alakulva folytatják életüket.

A puhatestűeknél jobban feltárt állatcsoportnak tekinthető az ízeltlábúak törzse, melyek közt szá-

Szongáriai cselőpók (S. G.)

mos, természetvédelmi szempontból is értékes faj találja meg életfeltételeit a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet különböző élőhelyein.

A Sajó és a Hernád, valamint a beléjük ömlő vizek egyetlen őshonos tizlábú rákféléje a folyami rák (*Astacus astacus*). Akárcsak a tompa folyamkagyló, ez a mostanra erősen megritkult faj is érzékeny a vízszennyezésre, emellett az Észak-Amerikából behurcolt rákfajok, például a cifra rák (*Orconectes limosus*) által terjesztett rákpestis (*Aphanomyces astaci*) nevű gombafaj is veszélyezteti a még fennmaradt kisszámú állományait.

A pókok közül mindenképp említést érdemel legnagyobb pókfajunk, a szongáriai cselőpók (*Lycosa singoriensis*), mely a szikes, homokos területek védett farkaspókféléje.

A hazai rovarok egyik leghíresebbike, egyben Európa legnagyobb kérésze, a tiszavirág (*Palingenia longicauda*). A június közepe-vege táján lezajló rajzásuk, a tiszavirágzás, a természet legkülönlegesebb jelenségei közé tartozik. Ez idő tájt a lárvák átváltozása egyszerre történik meg, és a kifejlett rovarok, az ún. imágók tömegesen borítják be a Tisza felszínét. A folyó felett repülő nőstények köré akár tíz-húsz hím is összegyűlik, és ilyenkor valóban úgy tűnik, mintha virágba borulna a Tisza. Ugyan a faj egyedszámának csökkenése miatt ma már csekélyebb méreteket ölt ez a természeti csoda, de akár százezer példányból álló csapatai még mindig szemet gyönyörködtető látványt nyújtanak az ide látogatóknak.

A vizek és nedves területek négyzárnyú vadászainak, a szitakötőknek eddig több mint két tucat

Négyfoltos laposacsa (F. J.)

Zöldszemű karcsúacsa (F. J.)

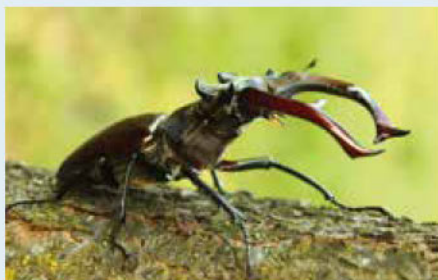
faját mutatták ki a tájvédelmi körzetből. Ezek között vannak olyan közönségesebb, ám látványos fajok is, mint a négyfoltos laposacsa (*Libellula quadrimaculata*) vagy a 2018-as év rovára, az óriás szitakötő, más néven zöld óriásacsa (*Anax imperator*). A védett fajok közül eddig négyet sikerült megtalálni a terület erősen benövényesedett tavain és lassú folyású folyószakaszain. Ezek a zöldszemű (lápi) karcsúacsa (*Aeshna isoceles*), a kisleltos laposacsa (régi nevén mocsári szitakötő) (*Libellula fulva*), a sárgalábú folyami-szitakötő (*Gomphus flavipes*) és a kétfoltos sárkányszitakötő (*Epiptera bimaculata*) voltak. Ez utóbbi lárváját csak 2018-ban sikerült felfedezni a lelkes kutatóknak. A fokozottan védett fajok közül a tözeges, mocsári környezetet kedvelő lápi álarcos-szitakötőnek (*Leucorrhinia pectoralis*) és a névadó növényéhez kötődő kolokáncarsúacsának (*Aeshna viridis*) is van adata a területről vagy annak közvetlen közeléből.

A bogarak rendje a rovarok egyik leginkább kutatt csoportja. A különböző élőhelyek fajkészlete na-

gyon sokszínű, így a szikesektől az erdőkön át a vizes területekig nagy változatosságban találjuk meg őket.

A többnyire ragadozó életmódot folytató futóbogarak kiterjedt vizsgálati feltárták a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben található fajok jelentős részét. Ezek között számos természetvédelmi szempontból értékes faj található. A védett aranypettyes bábrabló (*Calosoma auropunctatum*) nevét a szárnyfedőkön található, 3-3 sorban végigfutó aranyszínű pettyekről kapta. Elsősorban mezőgazdasági területeken vadászik férgesekre, lárvákra. Itt előforduló védett fajok még az érdes futrinka (*Carabus scabriusculus*), a mezei futrinka (*C. granulatus*), a szárnyas futrinka (*C. clathratus*) és a több kártevő rovarfaj lárváival is táplálkozó ragyás futrinka (*C. cancellatus*).

A keményfa ligeterdeink szaproxilofág rovarfaunája számára létfontosságú, hogy élőhelyeiket természetközeli állapotban tartsuk fenn, mivel szaporodásukhoz nélkülözhetetlen az álló- és fekvő holtfa megfelelő mennyiségének jelenléte, ugyanis a lárváik korhadó faanyaggal táplálkoznak.

Nagy szarvasbogár (Szé. T.)

Nagy hőscincér (B. S.)

Az imágók pedig elsősorban az élő fák nedvét vagy rohadt gyümölcsöt fogyasztanak. A 2017-es év rovarának választott nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*) hímjeinek jellegzetes, megnyúlt rágói a szaporodási időszakban, a párviadalok során játszanak szerepet. Ilyenkor ezek segítségével próbálják megragadni, majd a hátára fordítani, esetleg a fáról lelékni ellenfelüket. Ez az elsősorban tölgyfajokhoz kötődő védett rovar számít Európa legnagyobb bogarának. Csekélyebb méretű, szintén védett rokona, a kis szarvasbogár (*Dorcus parallelipedus*) is szép számban képviselteti magát a területen, azonban ez a faj kevésbé változatos, szinte bármely lombos fafaj alkalmas a lárvái fejlődéséhez. A ganajtúrófélék közé tartozó, fején sajátos „szarvat” viselő orrszarvúbogár (*Oryctes nasicornis*) sem túl érzékeny a pajorjainak (lárváinak) táplálékul szolgáló fa fajára, ennek ellenére elsősorban a tölgyesek rovarának tartjuk. Az előző fajoktól eltérően viszont a kifejlett egyed már nem táplálkozik. A cincérek egyik leglátványosabb magyarországi képviselőjét, a feltűnően hosszú csá-

ppokkal rendelkező, természetvédelmi oltalom alatt álló nagy hőscincért (*Cerambyx cerdo*) is főképp keményfa ligeterdeinkben találjuk meg.

A rovarvilág talán legfeltűnőbb képviselői, a lepkék számos fajjal képviseltetik magukat a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben, és mind a nappali, mind pedig az éjszakai lepkék között találunk természetvédelmi szempontból értékes fajokat.

Az éjszakai lepkék közé tartozik a tájvédelmi körzet egyetlen fokozottan védett lepkefaja, a nagy szikibagoly (*Gortyna borellii lunata*). Szeptemberben és októberben rajzik, és rakja petéit a pázsitfűfélék levélhüvelyébe. A peték ebben telelnek át, majd április közepétől láthatjuk a hernyót tápnövénye, a sziki kocsord fiatal hajtásain. Később a hernyó berágja magát a növény belsejébe, és a föld alatti részeket fogyasztja, amire a száraz tövénél található jellegzetes ürülete is utal. Mivel ennek a lepkefajnak a fennmaradása elképzelhetetlen a tápnövényéül szolgáló sziki kocsord nélkül, ezért a lepke szempontjából korainak tekinthető kaszálások megkezdése előtt a természetvédelmi őrszolgálat szakemberei körbeke- rítik a növények ismert foltjait és közvetlen környezetüket, így biztosítva a lepke számára a táplálékul szolgáló növények megmaradását.

A védett kis nappaliaraszoló (*Archiearis puella*) elsősorban a fehér nyárhoz, így a puhafa ligeterdőkhoz kötődik. Az egyik legkorábban, akár már februárban rajzó lepkefaj, mely egy-egy út menti tócsánál, pocsolyánál nagy egyedszámban is előfordulhat.

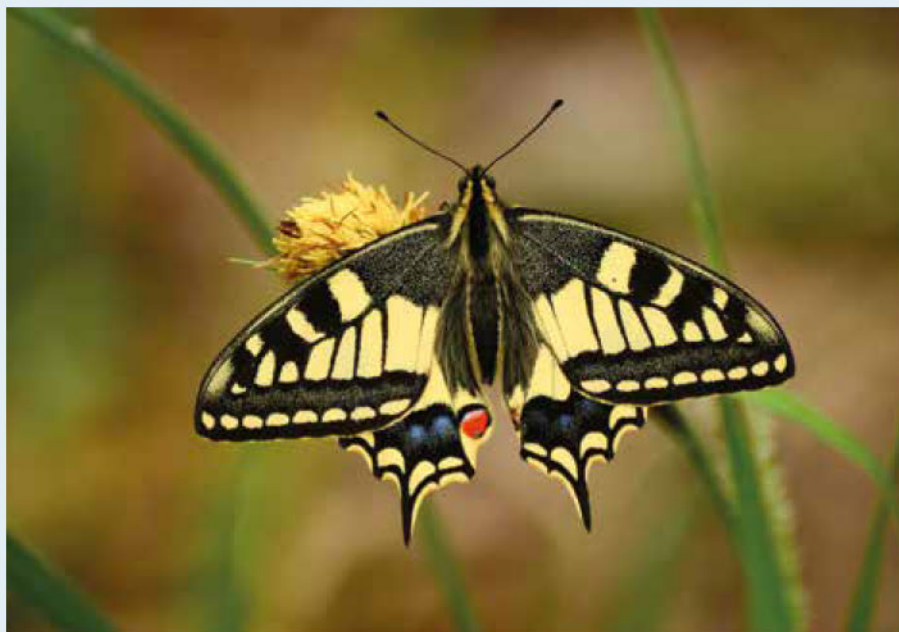
Nappali lepkéink közül kiemelendő az Európa-szerte kipusztulással fenyegetett, nálunk is védett díszes tarkalepke (*Euphydryas maturna*) előfordulása. Ez a főképp keményfa ligeterdőkhez kötődő, bonyolult fejlődési ciklusú faj magyar kőrésre vagy közönséges fagyalra (*Lygustrum vulgare*) rakja a petéit. Hernyói kezdetben ezeken a fásszárúakon, hernyószővedékben fejlődnek, és csak az időjárás melegedésével másznak le a talajszintre. Itt telelnek át, majd tavasszal apróbb lágyszárúakat fogyasztanak, végül pedig a fák törzsére felmászva, azokon bábozódnak be. Szerencsére a tájvédelmi körzet erdeiben még adottak a szaporodásához és fejlődéséhez szükséges feltételek.

Nagy szikibagoly (T. H.)

Kis nappaliaraszoló (S. G.)

Fecskefarkú lepke (S. G.)

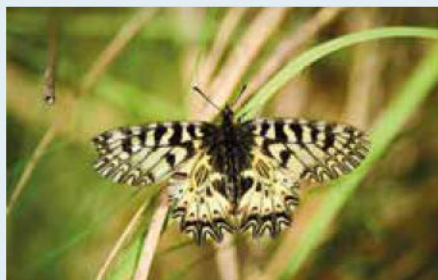
Az előző fajhoz hasonlóan Natura 2000-es jelölőfaj a védett nagy tűzlepke (*Lycaena dispar rutila*) is, melynek hernyói a nedvesebb területek sóskafajaival (*Rumex* spp.) táplálkoznak. A szintén védett kis színjátszólepke (*Apatura ilia*) puhafa ligeterdeinkhez kötődik, és nevét a szárnyainak kékesen irizáló színéről kapta.

Védett nappali lepkéink közül üdítő színfoltjai a tájnak a tápnövényéről elnevezett farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*), a fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*), a kardoslepke (*Iphiclydes podalirius*), a nap-

pali pávaszem (*Inachis io*), az atalantalepke (*Vanessa atalanta*) és a c-betűs lepke (*Polygonia c-album*).

A lepkék sajátos megjelenésű csoportját alkotják az üvegszárnyú lepkék. A tájvédelmi körzethez kötődő képviselőjük a mocsári szitkár (*Chamaesphecia palustris*), melynek tápnövénye a mocsári kutyatej.

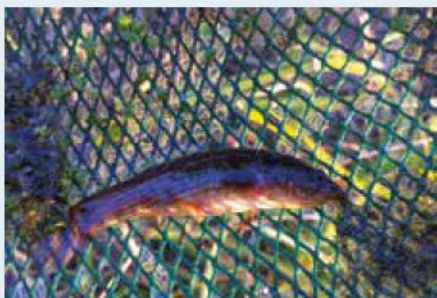
A vizekkel ölelt és vizesélőhelyekben bővelkedő Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet halakban sem szűkölködött soha. Az 1652-ben íródott Urbáriumban eképp méltatják a terület halgazdagságát: „Horgyoló

Farkasalmalepke (S. G.)

Nappali pávaszem (S. G.)

Lápí póc (S. G.)

Réti csík (Cs. R.)

Selymes durbincs (S. G.)

nevű morotva. Ezt az, mikor meg halásztatnak, akár télbe, akár nyárba, valamennyi halat foghatnak mind a két uradalmi föld részére. A Tiszán mindenkinek szabad halászni.”

Sajnos a vízszabályozási munkálatoknak, a vízvezető árkok létesítésének és a területre korábban oly jellemző nagy kiterjedésű mocsarak lecsapolásának következtében a halak mennyisége drasztikus mértékben lecsökkent. Csúpan az 1997-ben kezdődő vizesélőhely-rehabilitációs

munkálatoknak köszönhetően tért magához a tájvédelmi körzet halfaunája.

A Holtágak, lápok halfajai közül kiemelkedő értéket képvisel a fokozottan védett lápí póc (*Umbra krameri*). A kistermetű ragadozóhal élőhelyi igényeire latin neve is utal (umbra = árnyékos, sötét). Sajnos mára már a lápok csúpan kisebb kiterjedésben fordulnak elő, és az egyre gyakoribb aszályok következtében gyakorta ki is száradnak. További fenyegetést jelent számára az 1990-es évek óta hazánkban is jelen lévő inváziós amurgéb (*Preccottus glenii*), mely hasonló élőhelyigénye és életmódja miatt kiszorítja az őshonos, ám nála kisebb és kevésbé szaporító lápí pócot.

A réti csík (*Misgurnus fossilis*) a korábban vízzel időszakosan borított mocsaras területek, a nedves rétek jellegzetes, mára már védett hala. A régi időkben a „csíkszok” gyűjtötték és a környékbeli emberek fontos tápláléka volt. A tiszalúciákat a mai napig „csíkosoknak” nevezik, ugyanis a Tisza szabályozásáig a „csíkkal” volt a település egyik fő bevételi forrása. A faj érdekessége, hogy oxigénhiányos körülmények közt, a vízfelszín feletti levegő beszippantásával, béllégzésre is képes.

Rokona, a vágócsík (*Cobitis elongatoides*) szintén előfordul a Kesznyétei Tájvédelmi Körzetet érintő folyóvizekben, elsősorban a Tiszában és a Sajóban.

A csíkféléket képviseli még az apró törpecsík vagy más néven kőfűró csík (*Sabanejewia aurata*), amely nevét onnan kapta, hogy az egyébként éjszakai aktivitású hal a nappalokat gyakran a folyók kavicsos aljzatába fúródva tölti.

A Tisza és a Sajó áramláskedvelő halfajai közül kiemelendő értéket képviselnek a védett fenékjáró (*Gobio gobio*) és halványfoltú küllők (*Romanogobio vladkyovy*), valamint a fokozottan védett homoki küllő (*R. kesslerii*). Mindhárom faj kötődik a kavicsos aljzathoz, de utóbbi – nevének megfelelően – a homokos folyómedrekben is megtalálható.

Folyóvizeinkre jellemzőek még hazánk védett sügérfélái, így a széles (*Gymnocephalus baloni*) és selymes durbincs (*G. schraetser*), továbbá a fokozottan védett magyar (*Zingel zingel*) és német bucó (*Z. streber*).

Érdekes, szó szerint színfoltja a tájvédelmi körzet halfaunájának a védett szívárványos ökle (*Rhodeus*

sericeus), mely nevét a hímek szívróvnyos színű nászruhájáról kapta. A faj érdekessége szaporodásában rejlik, ugyanis az ikrások tojócsövük segítségével ikrákat nagyobb kagylók kopolytylemezei közé helyezik, ahol az ivadékok 9–10 mm-es méretükig fejlődnek. A szintén a pontyfélék közé tartozó kurta baing (*Leucaspis delineatus*) pedig a lassú folyású, mocsaras csatornáknban is jól érzi magát.

A nem védett halfajok közül legfontosabb, a halászati és horgászati szempontból is kiemelkedő fontosságú békés halunk, a ponty (*Cyprinus carpio*). Jelentőségüket tekintve említést érdemel még a compó (*Tinca tinca*) és a márna (*Barbus barbus*). A területre legjellemzőbb, gazdaságilag is fontos ragadozóhalak közé tartozik a balin (*Aspius aspius*), a leső harcsa (*Silurus glanis*) és a csuka (*Esox lucius*).

A halfauna nemkívánatos tagjai a szándékosan telepített vagy véletlenül behurcolt, inváziós halfajok. Már régóta megtalálhatóak a terület vizeiben a törpeharcsa-fajok (*Ameiurus spp.*) is, amelyek ikra- és ivadékragadozása apasztja az őshonos fajok állományait.

A vizes területek sokasága a kétéltűfaunának is kiváló élőhelyi feltételeket teremt, azonban az utóbbi évek aszályos időszakai miatt életfeltételeik romlaniak. A hazai kétéltűfajok kétharmada, összesen tizenkét faj képviselteti magát a tájvédelmi körzetben, és csupán a hegvidéki fajok hiányoznak a térségből.

A farkatlan kétéltűek, avagy a békák közül kiemelendő értéket képvisel a valódi békafélék közé tartozó mocsári béka (*Rana arvalis*) állománya. A faj jellegzetessége, hogy párzási időszakban a hímek kék nászruhát öltenek, és ilyenkor a bő vízellátású laposok szinte kéklenek a megannyi udvarló hímtől.

Mocsári béka (S. G.)

Nagy tavibéka (S. G.)

A barna békáknak vagy bajuszos békáknak nevezett csoportba tartozó mocsári béka mellett az erdei béka (*R. dalmatina*) szintén megtalálható a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben. Ennek az elsődlegesen ártéri területeken előforduló fajnak a felismerhetőségét nagyban segíti, hogy a barna békák között neki van a leghosszabb hátsó lába.

A valódi békák családján belül a zöld békákat képviselő kis- és nagy tavibéka (*Pelophylax lessonae* és *P. ridibundus*), illetve a két faj kereszteződéséből származó kecskebéka (*Pelophylax kl. esculentus*) szintén megtalálható a tájvédelmi körzetben. Terepen, genetikai vizsgálatok nélkül, gyakran lehetetlen a három faj elkülönítése.

A vöröshasú unka (*Bombina bombina*) jellegzetes hangja és narancsvörös foltos hasa alapján más fajjal összetéveszthetetlen. Ez a mintázat a védekezésében játszik fontos szerepet: halottnak tettetve magát hátra fordul, felfújja hasát, minek következtében láthatóvá válnak élénk színei, amelyek figyelmeztetnek: vigyázz, mérgező vagyok!

A barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*) a vízhez kevésbé kötődő fajok közé tartozik, petéit azonban ez a faj is a kisebb-nagyobb tavakban, csatornáknban, esetleg vízzel elöntött területeken rakja le. Ebihalai mind közül a legnagyobbak, ezáltal könnyen megkülönböztethetőek a többi békáétól. Elsősorban éjszaka aktív faj, mely a nevét arról a szokásáról kapta, hogy a nappalokat a saját maga által ásott üregekben tölti.

Nyári esteken a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet megannyi pontjáról hallhatjuk a zöld levelibéka

Dunai tarajosgöte (S. N.)

(*Hyla arborea*) jellegzetes hangját. Színe az év nagy részében zöld, azonban főként a hűvösebb kora tavaszi időszakban találkozhatunk sötétebb, barnás színű egyedeivel is. De nemcsak a hőmérséklethez alkalmazkodva tudja változtatni színét, hanem környezetéhez is képes idomulni ezzel a tulajdonságával.

A hazai varangyfélék mindkét képviselője megfigyelhető a területen. A zöld varangyot (*Bufo viridis*) „terepmintázata” és pirregő hangja, míg a barna varangyot (*B. bufo*) szemölcsös, dudoros bőre és hatalmas nőstényei könnyen felismerhetővé teszik. A farkos kétéltűek közül a dunai tarajosgöte (*Triturus dobrogicus*) és a pettyes göte (*Lissotriton vulgaris*) egyedeivel találkozhatunk a vizes élőhelyeken.

A hüllők közül elsősorban a vízhez kötődő fajok fordulnak elő a tájvédelmi körzetben, de néhány, szárazabb élőhelyeket kedvelő gyík és sikló is él a területen.

Hazánk egyetlen őshonos teknőse, a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) kis egyedszámban, de rendszeresen megfigyelhető a holtágakban és csa-

Mocsári teknős (S. G.)

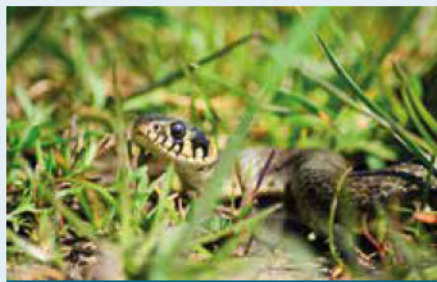
tornákban. A tájvédelmi körzet kígyói között nem találkozhatunk mérgező fajokkal, csak a veszélytelen siklók képviselik magukat a térségben. A leginkább vízhez kötődő faj a kockás sikló (*Natrix tessellata*), mely a vízfolyásokban és holtágakban vadászik kisebb halakra és kétéltűekre.

A vízisikló (*Natrix natrix*) ugyan megtalálható a nedves réteken és a vízparti nádasokban is, de nevével ellentétben kevésbé kötődik a vizes területekhez, mint az előbb említett kígyófaj.

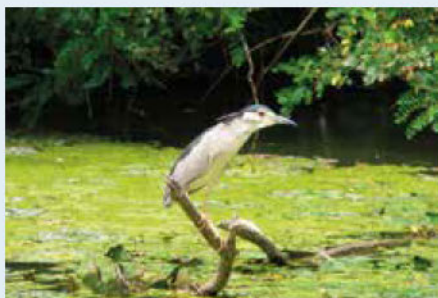
A rézsikló (*Coronella austriaca*) egyáltalán nem igényli a víz közelségét, inkább a nyílt, száraz gyepeken, cserjésekben és erdőszegélyekben figyelhetjük meg. Fő táplálékállatai a gyíkok, melyek közül leggyakrabban a fúrge gyíkkal (*Lacerta agilis*) találkozhatunk.

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet számos, a területen költő, ill. azon átvonuló védett és fokozottan védett, elsősorban vizes élőhelyekhez kötődő madárfajnak nyújt fészkelő-, táplálkozó- és pihenőhelyet.

Az Ökör-füzi-tó bokorfűzeseiben hazai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű gémtelep volt, mely a 2010-es évekre sajnos megszűnt. Ennek okai még nem tisztázottak, de megfelelő vízkormányzással és területkezeléssel, valamint a tojásos és fiókás fészkeket megsemmisítő predátorok számának csökkentésével remélhetőleg visszafordítható ez a folyamat. Jelenleg legkisebb gémfélénk, a törpegém (*Ixobrychus minutus*) és a hangja alapján könnyen beazonosítható bölömbika (*Botaurus stellaris*) költ rendszeresen a területen. A vizesebb években a Tiszalúci-morotva nádasában kisebb, vörös gémeccel (*Ardea purpurea*) vegyes telepei alakulnak ki a hazai természetvédelem címermadarának, a nagy kócsagnak (*Ardea alba*). A bakcsó

Vízisikló (S. G.)

Bakcsó (S. G.)

(*Nycticorax nycticorax*), a szürke gémszarka (*Ardea cinerea*) és a többi hazai gémféle, valamint a nagy (Phalacrocorax carbo) és a megjelenésében tőle jelentősen különböző, fokozottan védett kis károkatona (*Microcarbo pygmeus*) jelenleg csak táplálkozás céljából keresi fel a tájvédelmi körzet tavait, mocsarait.

A mocsarakban, holtágakban és tavakon számos vízimadár, így a szinte minden ilyen jellegű területen előforduló kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*), a mélyebb vizeknél csak néhány párban költő búbos (*Podiceps cristatus*) és vörösnakú vöcsök (*P. grisegena*), valamint a récefélék számos védett faja talál szaporodására alkalmas körülményeket. Fészkel itt a jellegzetes csőréről felismerhető kanalas réce (*Spatula clypeata*), továbbá a kendermagos réce (*A. strepera*) és a fokozottan védett bőjtéri réce (*Spatula querquedula*) is. A bukórécét képviselő és az utóbbi években Európa-szerte jelentős állománycsökkenést elszenvedő barátréce (*Aythya ferina*), valamint a döntően keleti elterjedésű, fokozottan védett cigányréce (*A. nyroca*) is költ a tájvédelmi körzetben. A tömegesen átvonuló csörgő réce (*Anas crecca*) esetében is többször megfigyeltek már fészkelésre utaló magatartást. 2002-ben a Sajón, a Sajóörös és Sajószöged közötti szakaszon Tóth László figyelt meg és fényképezett le egy fiókáit vezető kerkeréce (*Bucephala clangula*) tojót. Ennek a fajnak ez volt az első magyarországi költése! Az elmúlt évtizedben, szaporodási időszakban is többször látták a területen ezt a faodvakban fészkelő récefajt, de újabb költését azóta sem sikerült bizonyítani.

Házi ludaink őse, a mára már vadászhatóvá nyilvánított nyári lúd (*Anser anser*) az egyetlen, hazánk-

Nyári lúd (Z. A.)

ban is fészkelő vadlúdfaj. A párok már igen korán, februárban megjelennek a költőhelyükön, áprilisban pedig már fiókás családokat is láthatunk.

A nádasok jellegzetes énekesmadárfajai közé tartoznak a nádiposztáták (*Acrocephalus spp.*), a nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*), a kékbegy (*Luscinia svecica*) és a nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*), míg a szintén itt költő védett guvatféléket a víziyúk (*Gallinula chloropus*), a guvat (*Rallus aquaticus*) és a kis vízicsibe (*Porzana parva*) képviseli.

A tájvédelmi körzet egyetlen földön fészkelő ragadozómadara, a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) főképp a nádasokban és a mélyebb fekvésű mocsaras gyepeken, ritkábban mezőgazdasági területeken költ. Gyakran megfigyelhető, ahogy a talaj felett csupán néhány méter magasan repülve keresi a táplálékául szolgáló apróbb gerinceseket. Vonuló, a telet a Szaharától délre tölti. Rokona, a puszták fokozottan védett madara, a hamvas rétihéja (*C. pygargus*) is megjelenik időnként a területen, de költési adata még nincs a térségből.

Csapadékosabb években a térség kaszálói és mocsárrétei kiváló feltételeket biztosítanak a fokozottan védett haris (*Crex crex*) megtelepedésére. Mivel az egyre gyakoribbá váló aszályos esztendőik súlyosan veszélyeztetik élőhelyeiket, ezért védelme érdekében elengedhetetlen ezen területek megfelelő vízellátása. Ennek a poligám madárnak a hímjei összetéveszthetetlen, „kétkés” hangjukat alkonyatkor és éjjel hallatják.

A hariséhez hasonló, ám némiképp nedvesebb élőhelyeket részesít előnyben a pettyes vízicsibe

Jelmagyarázat / Legend

- Kesznyéti TK területe
Kesznyéten Landscape Protection Area
- Natura 2000 Különleges természetmegőrzési terület
Natura 2000 SAC area
- Natura 2000 SPA Különleges madárvédelmi terület
Natura 2000 SPA area
- Jelentősebb gyepterület (rét, legelő)
Significant grassland (meadow, pasture)

- Erdő
Forest
- Beépített terület; Ipari terület
Residential area; Industrial area
- Földvár; Kunhalom; Láp
Earth castle, Tumulus; Bog
- Tanösvény; Kerékpárút
Nature trail; Cycle track

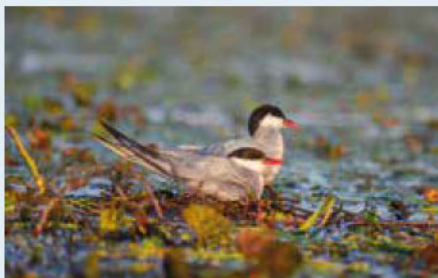

Haris (K. A.)

(*Porzana porzana*). A fokozottan védett törpevízicsibe (*P. pusilla*) a legritkább a vízcibibefajok közül. A tájvédelmi körzetben fészkelő lilealakúak jelentős része is a tocsogósabb területeket igényli, de míg a piros lábú cankó (*Tringa totanus*) és a sárszalmonka (*Gallinago gallinago*) a zombékos foltokat keresi, addig a márciusban költésbe kezdő bíbic (*Vanellus vanellus*) a kissé kopárabb részeken is jól érzi magát. A csérfélék közé tartozó fattyú- (*Chlidonias hybrida*) és kormos szerkők (*Ch. niger*) pedig a víz felszínén úszó növényzetre építik fészkeiket. Jó vízellátottságú években költőtelepeik a Kerek-tavon és a Taktán alakulnak ki.

A Sajó és a Hernád kavicszátonyain találkozhatunk a kis lilékkel (*Charadrius dubius*) és a billegetőcankókkal (*Actitis hypoleucos*), melyek közül előbbi rendszeresen, utóbbi ritkábban költ a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben. Olykor-olykor a küszvágó csér (*Sterna hirundo*) is ilyen zátonyokra építi növényi szálakból álló kezdetleges fészket. Akárcsak a többi lilealakúnál, az említett fajok tojá-

Fattyúszerkő (S. G.)

sainak mintázata is jól beleolvad a fészek környezetének színébe, ezáltal a fészekalj rejtve marad a ragadozók szeme elől.

A folyók partfalába vájja költőüregeit a repülő drágakőnek is nevezett jégmadár (*Alcedo atthis*), valamint a környék homokbányáiba is előszeretettel beköltöző, telepesen fészkelő gyurgyalag (*Merops apiaster*).

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet természetvédelmi szempontból talán legfontosabb madárfaja a rétisas (*Haliaeetus albicilla*). Jelenleg 3 revír ismert a védett, 3 pedig a nem védett terület ártéri erdeiben. A költő párokon kívül gyakorta látogatják a területet a még nem ivarérett, immatur példányok is.

Az ártéri erdők másik jelentős madártani értéke a fekete gólya (*Ciconia nigra*), és ennek megfelelően az egyetlen itteni költő pár védelme kiemelt figyelmet kap a természetvédelmi őrszolgálat részéről. A térség holtágai, mocsárrétjei a faj tradicionális gyülekezőhelyének számítanak, így azokon, a gólyák őszi vonulása idején egyszerre akár több száz madár is megfigyelhető.

Hasonlóan a fekete gólyához, a fokozottan védett barna kányából (*Milvus migrans*) is egy pár költ a tájvédelmi körzetben. Ezek az enyhén villás farkukról és jellegzetes röpképükről egyszerűen felismerhető madarak évek óta ugyanazt a nemesnyárasban rakott fészket használják.

Az erdők egyre ritkuló nappali ragadozója a héja (*Accipiter gentilis*). A megfelelő méretű odvakat rejtő, idős fában álló erdőrészekben macskabagollyal (*Strix aluco*) találkozhatunk. Az utóbbi években legnagyobb baglyunknak, az uhunak (*Bubo bubo*) is több észlelése volt a környékről.

Rétisas (S. N.)

Fekete gólya (S. N.)

A fás területek madarai közé tartoznak a harkályok, melyek közül legnagyobb számban a nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*) van jelen. Jelentős tájvédelmi körzetbeli állománnyal rendelkezik a fekete harkály (*Dryocopus martius*) és a csökkenő számú zöld küllő (*Picus viridis*) is. Kevésbé gyakori, de a megfelelő élőhelyeken előfordul a kis (*Dryobates minor*) és a balkáni fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*), és helyenként a közép fakopáncs (*Dendrocoptes medius*) is. Számos gyakori énekesmadár fészkel a tájvédelmi körzet erdeiben, így tavasszal többek közt az énekes rigó (*Turdus philomelos*), a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*), a csuszka (*Sitta europaea*) és az erdei pinty (*Fringilla coelebs*) énekétől zengnek ezek az élőhelyek.

A fásorokkal tarkított füves puszták és mezőgazdasági területek sólyomfajai közül a vörös vércse (*Falco tinnunculus*) és a kabasólyom (*F. subbuteo*) költ a terület varjúféléinek fészkeiben. Vonuláskor a fiatal kék vércsék (*F. vespertinus*) is megjelennek, de a megfelelő fészkelőhelyek, elsősorban a vetési-

varjú-telepek (*Corvus frugilegus*) hiánya miatt nem tartoznak a költő fajok közé.

Korábban hazánk két féltve óvott, fokozottan védett ragadozómadara, a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) és a parlagi sas (*Aquila heliaca*) is költött a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben, de napjainkban – a békászó sással (*Clanga pomarina*) egyetemben – csupán táplálkozási célból keresik fel a területet. Érdekes, hogy egy parlagi sas rendszeresen halakra „vadászik” a Bivalyos-tóban.

A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) sem tartozik a tájvédelmi körzet fészkelő fajai közé, de a környező településeken költő madarak gyakran megfigyelhetők, amint a nedves réteken kutatnak táplálék után. Nyár végén nagyobb számban is összeverődhetnek a kaszált gyepeken és a tarlókon.

A nyári éjszakákon gyakran hallhatjuk a falvakhoz, tanyákhoz kötődő kuvikokat (*Athene noctua*) és gyöngybaglyokat (*Tyto alba*). A sűrű bokrosok elhagyott szarka- (*Pica pica*) fészkeit erdei fülesbaglyok (*Asio otus*) foglalják el.

A látványos, színpompás madarak közt természetvédelmi szempontból kiemelkedő helyet foglal el a szalakóta (*Coracias garrulus*). Ez a népies nevén kék csókának is nevezett odúlakó madár főként rovarokra vadászik, de megfogja a kismélsőket, a gyíkokat és a siklókat is. Az odúját nem maga vájja, hanem a nagyobb testű harkályfajok által készítettet foglalja el. Mivel az idős, odvas fák száma nagyon lecsökkent, ezért mesterséges, ún. „D” típusú odúk kihelyezésével segítjük a faj fennmaradását.

A pusztá kevésbé ritka, ám védett madarai közé olyan fajok tartoznak, mint a fejtollairól és összetéveszt-

Barna kánya (S. N.)

Balkáni fakopáncs (S. N.)

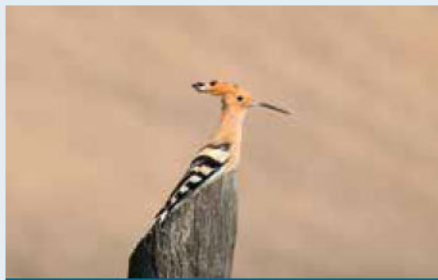

Szalakóta (Z. A.)

hetetlen hangjáról könnyen felismerhető búbosbanka (*Upupa epops*), valamint a földön fészkelő mezei pacsrirta (*Alauda arvensis*) és sárga billegető (*Motacilla flava*). A bokrok és kórók csúcsán zsákmányra leső töviszűrő gébics (*Lanius collurio*) és kis őrgébics (*L. minor*), vagy legnagyobb sármányfajunk, a sordély (*Emberiza calandra*) sem tartozik a ritkaságok közé.

A madárvonulás a Kesznyétei Tájvédelmi Körzet talán legmegkapóbb természeti jelensége. A kel-

lően vizes években a különböző vízimadár-fajok tömegesen keresik fel a terület tradicionális pihenő- és gyülekezőhelyeit. Ilyenkor a fentebb említett fészkelő récefajok mellett jelentős mennyiségben képviseltetik magukat a fűtyülő (*Mareca penelope*) és nyílfarkú récék (*Anas acuta*) is. Ez idő tájt lehet találkozni olyan partimadár-fajokkal is, mint a változatos megjelenésű pajzsoscankó (*Calidris pugnax*), a kis sárszalonka (*Limnocyptes minimus*), a nagy póling (*Numenius arquata*) és a nagy goda (*Limosa*

Búbosbanka (S. G.)

Sárga billegető (S. G.)

Darvak (S. N.)

limosa). Ekkor bukkannak fel a vonuló vízimadarak elmaradhatatlan kísérei, a vándorsólymok (*Falco peregrinus*) is. Az igazán különleges őszi élmények egyike a többzetes nagy lilik (*Anser albifrons*) csapatok látványa. A terület felett átvonuló darvak (*Grus grus*) is le-leszállnak táplálkozni a tájvédelmi körzetben. A pásztormadarak (*Sturnus roseus*) nagyobb számban csak inváziós éveikben jelennek meg az országban. Ekkor a május végi seregélyrajokban (*S. vulgaris*) fedezhetjük fel a népnyelvben csak „rózsaseregélynek” nevezett madárfaj egyedeit.

A telet hazánkban töltő madárvendégek közül a Tiszán, a Sajón és a Hernádon figyelhetjük meg a kis (*Mergus albellus*) és nagy bukók (*M. merganser*) kisebb csapatait. A gatyás ölyv (*Buteo lagopus*) és a kékes rétihéja (*Circus cyaneus*) viszont a gyepek és szántók felett repülve kutat zsákmány után. Bár az énekesmadarak közé tartozik, mégis a téli puszta egyik legvérmesebb vadásza a térségben ritkának tekinthető nagy őrgébics (*Lanius excubitor*). Időnként a gyommagvakat fogyasztó hősármányok

(*Plectrophenax nivalis*) kisebb csapatait is fel lehet fedezni ezeken a területeken.

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet emlősfanájában is található jelentős természetvédelmi értéket képviselő fajokat. Sajnos ezek egy részének állományai fogyatkozóban vannak, így az egykor mezőgazdasági kártevőként számon tartott ürge (*Spermophilus citellus*) és mezei hörcsög (*Cricetus cricetus*) ma már védelemre szorulnak. Korábban

Hősármány (S. N.)

mindkét faj fontos táplálékul szolgált a területen költő parlagi sas és kerecsensólyom párok számára, ám a legeltető állattartás visszaszorulásával e rágcsálók élőhelyei degradálódtak, ezáltal számuk is lecsökkent. Ennek következtében pedig az őket fogyasztó ragadozómadár-fajok egy része is eltűnt a területről. A fokozottan védett ürgék főleg a birkák által rágott, rövid fűvű gyepeket kedvelik, azonban a térségben jelenleg nincs juhval történő legeltetés. Manapság jelentősebb ürgekölóniák a tájvédelmi körzet közelében lévő Sarkadtanyán, valamint a Borsodi Sörgyár területén vannak. A védett mezei hőrsőggel elszórtan a gyepterületeken, a lucernatáblákon és a szántókon találkozhatunk. A szintén fontos zsákmányállatnak számító mezei nyúl (*Lepus europeus*) egyedszáma is – feltehetőleg a helyi populáció beltenyésztettsége miatt – csökkenő tendenciát mutat.

A legnagyobb európai rágcsálónak, a Magyarországról az 1800-as évek közepén kipusztult, majd a 20. század végén visszatelepült eurázsiai hódnak (*Castor fiber*) erős állománya él a térségben. A vizek

Ürge (T. H.)

közelében, így a vízfolyások mentén, a holtágakban és a csatornák partján gyakorta találkozhatunk rágcsányomakkal és váraikkal.

A vizesélőhelyekhez kötődő másik emlősfaj, a menyétfélék közé tartozó fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) is megfigyelhető a területen. Ennek a rejtett életmódú ragadozónak leginkább a nyomaira lelhetünk rá, megpillantásához némi szerencsére is szükségünk van. A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben előforduló védett menyétfélék közé tartozik még a télen fehér, nyáron barna bundájú hermelin (*Mustela erminea*), a menyét (*M. nivalis*), valamint az ártéri erdőkben élő nyuszt (*Martes martes*) is.

A fokozottan védett vadmacska (*Felis silvestris silvestris*) elsősorban az ártéri ligeterdők ragadozója, de időnként azokon kívül is megfigyelhető. Helyi állományát súlyosan veszélyezteti az elvadult házi macskákkal (*Felis silvestris catus*) történő hibridizáció, aminek hatására romlik a populáció genetikai állománya, és eltűnnek a tisztavérű példányok a területről.

A térség vadászható kutyaféléi közül a széleskörűen elterjedt vörös róka (*Vulpes vulpes*) számát az elmúlt két évtizedben visszatelepült és elszaporodott aranyakálok (*Canis aureus*) szabályozzák. Az utóbbi években határozott jelei mutatkoznak az Északi-középhegység felől érkező, fokozottan védett farkas (*Canis lupus*) jelenlétének is.

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet denevérfaunája egy kevésbé kutatott állatcsoportnak számít. Közülük azonban a közönséges kései- (*Eptesicus serotinus*), a tavi (*Myotis dasycneme*) és a vízi denevér (*M. daubentonii*) bizonyítottan előfordul a területen.

Eurázsiai hód (S. G.)

Aranyakál (Szi. T.)

A szarvasfélék közül gyakori vadfajnak tekinthető az őz (*Capreolus capreolus*). A vadászok által nagyra becsült dámszarvas (*Dama dama*) is előfordul, sőt az utóbbi években a gímszarvasok (*Cervus elaphus*) is egyre jelentősebb egyedszámban jelennek meg a területen. A túltartott vaddisznóállomány (*Sus scrofa*) komoly károkat okoz a gyepekben, valamint a természetvédelmi szempontból értékes állatfajok, elsősorban a földön fészkelő és a vízimadár-fajok állományjaiban.

Dámszarvas (Szé. T.)

GYAKORLATI TERMÉSZETVÉDELLEM

TERÜLETKEZELÉS ÉS -HASZNOSÍTÁS

ÉLŐHELYKEZELÉS

Gyepkezelés

A folyószabályozásig a környék népessége állattenyésztésből és halászatból élt, majd a vízszabályozási munkálatok után a halászat fokozatosan elmaradt az állattenyésztés mögött. Ennek köszönhetően viszont több generációra visszamenő pásztorkultúra alakult ki a térségben.

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben nagy kiterjedésű gyepterületeket találunk, melyek kezelésében a helyi gazdálkodóknak – mint földtulajdonosoknak vagy mint bérlőknek – igen jelentős szerepük van.

A gyepterületek kezelésének egyik lehetséges módja a kaszálás, amelynek minden esetben „madárbarát módon” kell megvalósulnia. Ennek kapcsán fontos a kifogástalan állapotú vadriasztó lánc használata, a megfelelő kaszálási sebesség megválasztása, a kiszorítási kaszálási mód alkalmazása és a bűvósávok visszahagyása. Elengedhetetlen a kaszálás idejének helyes megválasztása is, ugyanis természetvédelmi szempontból előnyösebb, ha június közepe után vágják le a növényzetet. Általában ekkorra már véget ér az olyan földön fészkelő madárfajok költési ideje, mint amilyen a mezei pacsrta (*Alauda arvensis*), a fűrj (*Coturnix coturnix*) vagy éppen a cigánycsuk (*Saxicola rubicula*), és ezáltal nem válnak egész fészekaljakká a mezőgazdasági munkák áldozataivá. A kaszálás idejét, illetve módját a védett növényfajok jelenléte is befolyásolhatja, mivel a nem megfelelő időpontban végzett kaszálás megakadályozhatja a növények virágzását, szaporodását. Ezért ilyen esetekben a kaszálás során kihagyják azokat a részeket, ahol védett fajok találhatóak, és csak később, már a magérelés után térnek vissza levágni ezeket a visszamaradt foltokat. Ezáltal nemcsak hogy nem hiúsítják meg a virágzást, hanem még a magszórás – és így a növények terjedését –

Kaszáló (S. G.)

is elősegítik. Ilyen védelmi intézkedések történnek például az orchideafajokkal vagy a kornistárniccsal érintett területeken.

A kaszálások kapcsán meg kell említenünk, hogy a tájvédelmi körzet kiemelkedően értékes nedves rétjeire – a korábbi hanyag területkezelés miatt – sok esetben inváziós növényfajok kezdtek betelepülni. Ezeknek az élőhelyeknek a felszabadítása, rehabilitációja szárazzással és kaszálással történik.

A másik, természetvédelmi szempontból sokszor előnyösebb kezelési mód a legeltetés. A területen jelenleg gazdálkodó hat család és szervezet elsősorban az őshonos háziállatfajtáink közé tartozó magyar szürkemarhával legeltet. Így a gazdasági és természetvédelmi érdekek érvényesülése mellett segítik ennek az imponáló megjelenésű fajtának a megőrzését is (génbank szerep). Rajtuk kívül magyar tarka marhák és házi bivalyok is járnak a tájvédelmi körzet legelőit.

Cigánycsuk (S. G.)

Élőhely-rehabilitáció (Z. A.)

Legelő gulya (S. G.)

Az erdők kezelése

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság jelentős nagyságú (326 ha) saját vagyongazdálkodású erdőállománnyal rendelkezik a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben. Ennek nagyobbik részét, összesen 303,5 ha-t, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található Tiszadob nagyközség 114 erdőrészlete teszi ki. A további 22,5 ha-on a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kesznyéten és Tiszalúc települések 5 erdőrészlete osztozik.

A saját vagyongazdálkodású erdeink elsősorban telepített puha- és keményfa ligeterdők, illetve nemesnyár-ültetvények, melyek kezelésének alapvető célja olyan erdei élőhelyek kialakítása, amelyek a természet adottságoknak megfelelően, és a későbbiekben – természetes élőhelyekként funkcionálva – elsősorban természetvédelmi érdekeket legyenek képesek szolgálni, ugyanakkor alkalmasnak kell lenniük a természetvédelmi szempontú erdőgazdálkodásra is. Az erdőtelepítéseket a vízhatás figyelembevételével végeztük, ezért az ártéri részekre elsősorban a puhafás ligeterdők tipikus fajait (szürke nyár, mézgas éger),

míg a ritkán vagy soha el nem öntött területekre a keményfás ligeterdőkre jellemző fajokat (kocsányos tölgy, magyar kőris, mezei szil) ültettük.

A tájvédelmi körzetben fellelhető ártéri erdők kiemelkedő természetvédelmi jelentőséggel bírnak, ugyanis leginkább ezekben a zavartalan, sűrű rengetegekből találhatók meg azok a hatalmas, idős nyár- és tölgyfák, amelyek a fokozottan védett rétisas-, feketegölya- és barnakánya-párok fészkelésére alkalmasak. Így ezeknek az élőhelyeknek a fenntartása kiemelt jelentőségű feladat mind élőhely-, mind pedig fajvédelmi szempontból.

Az erdők kezelése 2018-ig a kifejezetten erre a munkára alkalmazott 20 fős közmunkás brigád feladata volt. Jelenleg külső vállalkozók végzik ezeket az erdészeti munkákat. A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzethez kapcsolódó, de nem a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság vagyongazdálkodásában lévő erdőterületek döntő többsége a Nyírerdő Zrt.-hez és az ÉMVI ZIG-hez tartozik, és csak elenyésző hányaduk magánerdő. Ezek az erdők elsődlegesen gazdasági hasznosításúak, esetleg véd-

Nád-kévék (Z. A.)

erdőként funkcionálnak. Kiemelten fontos azonban az együttműködés az említett szervezetekkel, mivel számos, védelemre érdemes természeti érték lel otthonra a felügyeletükre bízott erdőkben.

A nádasok kezelése

A tájvédelmi körzet nagy kiterjedésű védett nádasainak egy része alkalmas az évenkénti nád-aratásra. Ez a tevékenység a természetvédelmi előírások betartásával zajlik, ami alapján a nád-vágással érintett terület sohasem eshet egybe az előző évben levágott résszel, továbbá a nádasok harmada, évente más-más területeken, mindig visszahagyandó. Így nemcsak a szukcesszió folyamatát lehet lassítani, de azzal, hogy nem aratják le a teljes nádmennyiséget, biztosítva van az avas nád jelenléte a hozzájuk kötődő, nádasokban fészkelő madárfajok számára. A fagyos téli időben rendszerint a Bátka és az Alsó-rét területrészekén történik nádaratás. A későbbiekben a nádat tetőfedésre, nádpalló és nádszövet készítésére használják fel.

A szántók kezelése

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet viszonylag kis részén, a terület nem egészen 20%-án találunk szántókat. A szántóföldi művelés sajnálatosan itt is a kemikáliákat előtérbe helyező megszokott intenzív és nagyátlás technológiával történik. A legjellemzőbb szántóföldi növények a kukorica, a búza és a napraforgó, de lucernatáblákat is sokfelé találunk. Ezek is fontos élőhelyek természetvédelmi szempontból, hiszen életteret biztosítanak például

a földön fészkelő madaraknak és a mezei hörcsögnek. A szántóföldek kezelésében viszont jelentős szemléletváltásra lenne szükség: előtérbe kellene helyezni a kisparcellás ökológiai szemléletű termelést, amely jelentősen növelné a szántóföldi életközösségek biodiverzitását.

Vadászat, halászat

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet elsősorban nagyvadas terület, melyen három vadásztársaság látja el a vadgazdálkodási feladatokat. Míg a kesznyéteeni részekén a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet és Környéke Földtulajdonosi Közösség, addig a tiszadobin a Tiszadobi Táncsics Vadásztársaság és a II. Rákóczi Ferenc Vadásztársaság gyakorolja a vadászati jogokat. Ez utóbbi szervezet látja el a vadgazdálkodási teendőket a tiszalúci területrészekén is.

A vadászható szarvasfélék közül az őz a leggyakoribb, de kisebb számban, kiemelkedő trófeás bikákkal rendelkező dämavadállomány is él a területen. Az utóbbi időben a gímszarvasok is egyre nagyobb egyszámban jelennek meg a térségben. A vaddisznóállomány nagymértékben túltartott, kondái komoly károkat okoznak a természetvédelmi szempontból értékes növény- és állatvilágban. A mezei nyúl populáció hanyatlásáért elsősorban az agrárterületeken folyó intenzív gazdálkodás miatt fellépő élőhelyszűkülés okolható, de az állomány csökkenésében a rokontenyészet következményeként fellépő betegségek is közrejátszhatnak. A vadászható, ragadozó emlősfajok közül a vörös róka mellett egyre nagyobb egyszámban figyelhető meg az aranysakál is.

Őz (S. N.)

A térség horgászható és kisszerszámos módon halászható víztestei közé tartoznak határvizeink, a Tisza és a Sajó, illetve a tájvédelmi körzet területén belül a Tiszalúci-Holt-Tisza, valamint a Takta-csatorna. Az utóbbi két víztest esetében a halászati jog gyakorlója a Tiszalúci Sporthorgász Egyesület, míg a Tisza és a Sajó itteni szakaszaira a Zabos Géza Horgász Egyesület adja ki a horgászengedélyeket.

A térségben a modern horgászati eszközök mellett mai napig használatban vannak a sok esetben saját készítésű, generációs örökségnek tekinthető, kisszerszámos halászesczközök is.

A horgászható és halászható békés halak leggyakoribb és gazdasági szempontból legjelentősebb képviselője a ponty, míg a ragadozóhalak közül jelentős állományai élnek itt a csukának és a leső harcsának is. Sajnos a halfaunában is jelentős negatív hatást fejtenek ki a nem őshonos, inváziós fajok. Súlyos problémát okoznak a terület vizeiben az ikra- és ivadékfaló törpeharcsafajok és a vízi növényzetben nagy károkat okozó, kelet-ázsiai származású amur (*Ctenopharyngodon idella*), de megemlítendő itt az amurgéb is, mely hazánk egyik

fokozottan védett halfajának, a lápi pócnak az egyik legnagyobb élőhely-konkurensa. Az invázió halfajok elleni szakadatlan küzdelem során meg kell akadályozni azok további behurcolását, illetve betelepítését, valamint törekedni kell a vizekből való eltávolításukra. Utóbbi célt szolgálja például a törpeharcsák varszásása, melynek során a halőrök naponta akár több mázsányit is befoghatnak belőlük.

A Tiszalúci-Holt-Tisza halállományát a természetes ívási folyamatok, ill. a más víztestekkel fennálló kapcsolatok (génállománycsere) ellehetetlenülése miatt folyamatos haltelepítések útján igyekeznek frissíteni. Ezek során csak az igazoltan a Kárpát-medencében is honos halfajok kerülhetnek ide. Főleg pontyot és kisebb mértékben csukát telepítenek, pedig fontos lenne olyan őshonos halfajok állományainak növelése is, mint a compó, a süllő (*Sander lucioperca*) és a széles kárász (*Carassius carassius*).

Vízkezelés

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben mint vizes-élőhelyekkel tarkított védett területen, kiemelt

A Tiszalúci-Holt-Tisza (S. G.)

A Horgolói-zsilip (S. G.)

jelentőségű természetvédelmi feladat a megfelelő vízellátottság biztosítása. A 19. században megvalósított folyószabályozásokig ez természetes úton történt meg, de utána a gátak közé szorított Tisza már nem tudta előlteni korábbi ártereit, ezért ezek a területek egyre szárazabbá váltak. Ezt a negatív folyamatot tovább súlyosbította a folyamatosan szárazodó klíma, aminek hatására az 1980-as, 1990-es évek aszályos időszakaiban a vizesélőhelyek teljesen kiszáradtak.

Ezért is volt szükség egy olyan rendszer kiépítésére, amelynek segítségével a kedvezőtlen vízellátottságú időszakokban is lehetőség van a térségben a vízpótlásra. Ez hasonló elven alapult, mint a korábbi foggazdálkodási gyakorlat, vagyis a terület északi részén a vizet bevezették, a déli részén pedig elvezették a Sajóba. Az 1997–1999 között épült vízpótlási rendszer révén a Tiszából a Taktaközi-, a Tiszadobi- és a Szelepi-főcsatornán keresztül a Szelepi-morotvába, majd a Tiszalúci-Holt-Tiszába jutott a víz, ahonnan a Horgolói- és a Bivalyosi-zsilip segítségével, a Zsvány-lapason át az Inér-háti-főcsatornának kellett volna biztosítania a terület vízellátását.

A kiépült és jelenleg is üzemben lévő vízpótló-rendszer sajnos nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így még ma is vízhiányban szenved a tájvédelmi körzet, ami a nyár végére még a jobb csapadékellátottságú években is súlyos, aszályos esztendőekben pedig drasztikus méreteket ölt. Emiatt továbbra is jelentős probléma a vizesélőhelyek kiszáradása, aminek következtében a halak, a kétél-

tűk és a vízimadarak szaporodóhelyei vízutánpótlás nélkül maradnak, és a halivadékok, a kétéltűek lárvái a levezetés nélküli, kiszáradó víztestekben csapdába esnek és elpusztulnak. A vízimadarak sem találják meg az utódneveléshez szükséges feltételeket. Ezért ha bele is kezdenek a költésbe, a túl korán szárazra kerülő fészkekhez hozzáférnek a ragadozók, illetve a már fészket elhagyó, de a vízbe menekülni nem tudó fiókák is könnyű prédává válhatnak.

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet a madárvonulás tradicionális helyszínének számít, ám előfordul, hogy a vízhiány miatt pihenésre és táplálkozásra alkalmatlan körülmények fogadják a madarakat, és ezért azok nem vagy csak kis számban keresik fel a területet.

Azonban reményre adhat okot, hogy tervben van egy új, hatékonyabb vízpótlási rendszer kiépítése, mely a Tisza vizét más úton juttatná el a tájvédelmi körzet vizesélőhelyeire. A tervezés alatt álló Inér-háti-véztározó és a rá épülő zsiliprendszer szintén hatékony megoldást jelenthet a problémára. Ezáltal nemcsak a vizesélőhelyeket lehetne megóvni a kiszáradástól, hanem a terület nedves-vizes körülményekhez adaptálódott flórájának és faunájának is biztosítva lenne az ökológiai vízigénye.

Látogathatóság, kutatás, oktatás

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet a védett területekre vonatkozó szabályok betartásával egész évben szabadon látogatható terület, azonban arra is van lehetőség, hogy az érdeklődők a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság által szervezett és a ter-

Szakvezetés (Z. A.)

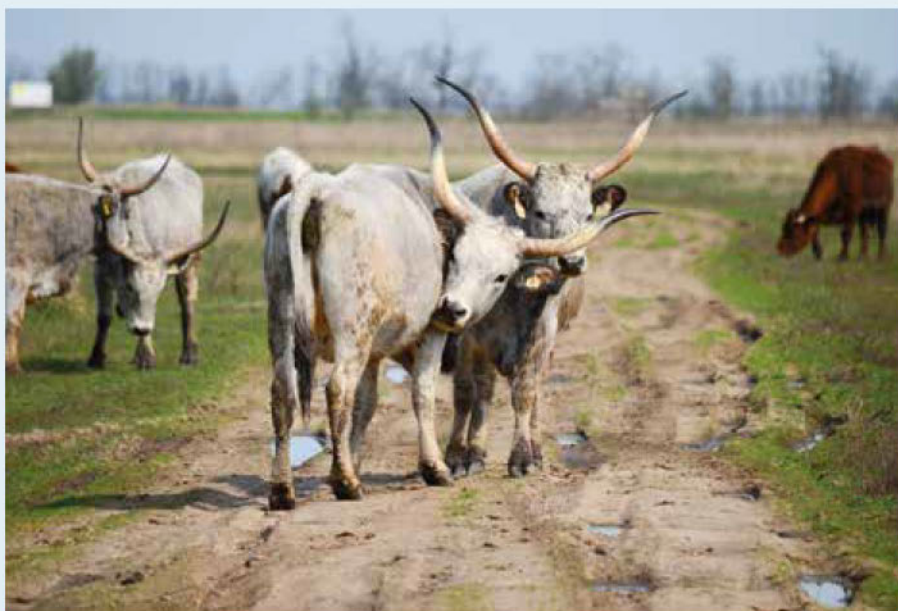
mésztervédelmi őrk által vezetett gyalogos túrák során tekinthessék meg a környék látnivalóit. Ilyenfajta programokra vagy a szervezet Kommunikációs és Ökoturisztikai Osztályának a megkeresésével, vagy pedig közvetlenül a természetvédelmi őrszolgálat tagjainál lehet jelentkezni.

Minden évszaknak megvannak a maga lenyűgöző természeti jelenségei, tetszetős növényei és figyelemre méltó állatai, ezért a térséget megismerni vágyók mindig találhatnak maguknak valami izgalmas felfedeznivalót. A védett fajok sorát áprilisban az agár sisakoskosbor nyitja, majd májusban követi a pompás sisakoskosbor, a tavaszi időszak elmúltával pedig a sziki magaskóróskban a liláskék virágú fátyolos nőszirmmal találkozhatunk. A nyár folyamán a mocsárrétek olyan védett botanikai értékei virítanak, mint a debreceni torma és a hosszúlevelű fűrtösveronika, majd az őszbe nyúlva a tiszparti margitvirág és a kornistárnics bontják szirmaikat.

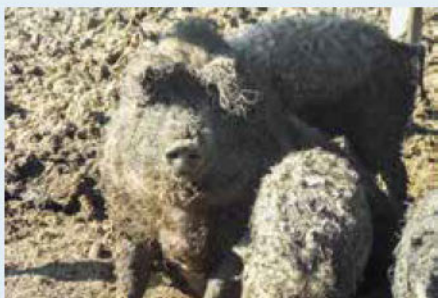
A madarak szerelmeseinek is mindig tartogat valami látnivalót a terület. Különösen a jó vízellátottságú években elképesztő az őszi vonulás

időszaka. Ilyenkor megannyi madárfaj több száz egyedével találkozhatunk a tavakon, előlntéseken és egyéb vizes területeken. Ezek egészen addig a pillanatig nyugodtan táplálkoznak, míg meg nem jelenik egy rétisas vagy vándorsólyom az égen, hogy aztán a madársereg kavargva meneküljön előlük. Igazi látványosság a fekete gólyák őszi gyülekezése is, hiszen ez idő tájt akár félezer madár is megfigyelhető a zavartalanabb vizeknél. De nem kevésbé érdekes a költési szezon sem, mikor távcsöveink segítségével bepillantást nyerhetünk a területüket védő vagy éppen már fiókáikat nevelő madárfajok mindennapi életébe. És akkor még nem beszéltünk az üregeik közelében hancúrozó ürgeköllyökről, a nyári éjszakákon koncertező sakálokról vagy a méltán híres tiszavirágzásról.

A terület alaposabb megismerését a Tiszatáj Közalapítvány Szamárháti-tanyájáról induló, majd ugyanoda visszatérő Kesznyéten-Agrár-környezetvédelmi tanösvény segíti, amely tájékoztató tábláival és kilátótornyával információkban és élményekben gazdag túrára invitálja az érdeklődőket. Ugyanitt tanyaláto-

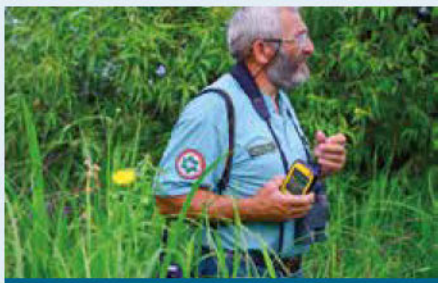
Magyar szürkemaráhák (S. G.)

Mangalica sertés (Z. A.)

gatásra is van lehetőség, melynek során a látogatók nemcsak az itt folyó munkát ismerhetik meg, hanem az őshonos háziállatfajtákat is, mint például a magyar szürkemaráht, a házi vagy más néven vízbivalyt, a nőniusz lovat, a racka juhot, a magyar parlagi kecskét és a mangalica sertést. Igény esetén szállásra és étkezésre is van lehetőség a tanyán.

A tájvédelmi körzetben és közvetlen környékén változó intenzitással, de folyamatosan zajlanak faunisztikai és florisztikai kutatások, amelyeknek

Botanikai felmérés (S. G.)

Talajtani vizsgálatok (Z. A.)

eredményeként egyre pontosabb képet kapunk a hely élővilágáról és az abban bekövetkező változásokról. A felmérések során feltárták a terület élőhelyeit, és ennek köszönhetően egy közel teljesnek mondható lista áll rendelkezésünkre a térség társulásairól és növényfajairól. A botanikai vizsgálatok egyik meglepő, ám igen örömteli pillanata volt, hogy 2017-ben, Mesterházy Attila megtalálta a *Potamogeton sarmaticus* nevű békaszőlőfajt, amely nemcsak a területre, hanem Magyarországi flórájára nézve is új fajnak bizonyult.

A madártani kutatások keretében a természetvédelmi őrszolgálat tagjai különösen nagy hangsúlyt fektetnek a tájvédelmi körzet és peremterületei fokozottan védett fajainak monitorozására, melynek során az alábbi fajokról gyűjtenek adatokat: réti- és parlagi sas, kerecsensólyom, barna kánya, hamvas rétihéja, fekete és fehér gólya, szalakóta és haris. Ezekon kívül rendszeres felmérések készülnek a térség gyurgyalgag-telepeiről, valamint a Natura 2000-es jelölőfajok állományairól.

2014 óta minden év júliusának-augusztusának fordulóján megrendezik a kéthetes Tiszalúci Madárgyűrűző Tábort, melynek során énekesmadarakat fognak be és jelölnék meg ornitológiai gyűrűvel. A Bátka nevű területre részben működő vonuláskutató tábort a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Bükki Helyi Csoportja szervezi, és a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság szakemberei is segítik munkájukat. A nyári gyűrűzésen kívül tavaszi és őszi mintavételezés is folyik a területen.

A fentebb felsorolt botanikai és ornitológiai felmérések mellett folyamatos biotikai adatgyűjtés is folyik a területen. Az így szerzett ismeretek segítségével terveznek és valósítanak meg különböző faj- és élőhelyvédelmi intézkedéseket a természetvédelmi szervezetek szakemberei.

A tájvédelmi körzetbe rendszeresen érkeznek szakmai gyakorlatukat töltő középiskolás diákok és főiskolai, ill. egyetemi hallgatók, akik a természetvédelmi őrök irányításával részt vesznek az itt folyó élővilágvédelmi munkákban. Az őrszolgálat tagjai témavezetői felkéréseknek is eleget tesznek, amennyiben a készülő

szakdolgozat a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzettel kapcsolatos. A Tiszatáj Közalapítvány Szamárháti-tanyája pedig a Debreceni Egyetem kihelyezett tanszékeként és tangazdaságaként is működik.

Fajvédelem

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet számos ritka növény- és állatfajnak nyújt otthont, melyek állományait elsősorban az élőhelyeik megőrzésével, helyreállításával tudjuk fenntartani. Ezek közt vannak olyan veszélyeztetett, fokozottan védett fajok is, melyek védelmére több figyelmet kell szentelnünk. Így ezeknél a fajoknál nemcsak az élőhelyi körülményeik javítására törekszünk, hanem folyamatosan monitorozzuk egyedszámuk változásait, szükség esetén új fészkelő- és szaporodóhelyeket alakítunk ki. Előfordul olyan is, hogy át-, illetve visszatelepítési programokat valósítunk meg. Az alábbiakban ezek közül a legjelentősebbeket mutatjuk be.

A rétisasnak, hazánk legnagyobb fészkelő ragadozómadarának a megőrzése kiemelten fontos feladatunk. A területen a faj szempontjából a legfőbb veszélyeztető tényező, hogy a jelenlegi erdőgazdálkodási gyakorlat miatt megszűnnek a fészkelésre alkalmas, zavartalan, idős faállománnyal rendelkező ártéri ligeterdők. Ezért egész évben nyomon követjük a már ismert és az újonnan kialakuló párok mozgását, viselkedését, hiszen azok nagyon korán, már december-január folyamán revírt foglalnak, fészket építenek vagy tataroznak, februárban pedig már a tojásrakás is megtörténik. Ezután továbbra is figyelemmel kísérjük a költés

lefolysását. Április végén, május elején már elérik azt a fejlettséget, amikor meg lehet őket gyűrűzni. A kutatók a gyűrűzés ideje alatt gyűjtött tollmintákból később genetikai vizsgálatokat végeznek.

Jelenleg 3 pár rétisas fészkel a tájvédelmi körzetben, 3 pedig annak közelében. Az elmúlt években több alkalommal is előfordult, hogy az ismert költőhelyek közelében olyan mértékű volt az erdészeti munkák által okozott zavarás, hogy emiatt a madarak elhagyták fészkeiket. Az ilyen sajnálatos esetek elkerülése végett kiemelten fontos az érintett erdőgazdálkodókkal való kapcsolattartás, valamint elengedhetetlen a területen elvégezni tervezett erdészeti munkálatok tér- és időbeli korlátozásának kezdeményezése.

A kerecsensólyom korábban a tájvédelmi körzet rendszeresen fészkelő madárfajai közé tartozott, de az elmúlt években már nem számolhattunk be költéséről. A faj szempontjából a legnagyobb problémát zsákmányállatainak, az ürgének és a mezei hörcsögnek a hiánya jelenti, ugyanis fiókanevelési időszakában ezek a rágcsálók alkotják a fő táplálékát. Az említett két rágcsálófaj be-, ill. visszatelepítése nagymértékben segítené ennek az egyre csökkenő állományú, fokozottan védett sólyomfélének a megtelepedését. Hasonlóan komoly problémát jelent a megfelelő fészkelőhelyek hiánya is, amit magasfeszültségű vezetékek tartóoszlopaira kihelyezett költőládákkal kívánunk ellensúlyozni.

A parlagi sas az utóbbi években tűnt el a Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet költőfajai közül. Bár műfészkek kihelyezésével próbáljuk újra megtelepíteni, de

Rétisasfióka gyűrűzése (B. K.)

Kerecsensólyom-fióka gyűrűzése (Z. A.)

ebben az esetben is valószínűleg a táplálékállatok hiánya lehet a fészkelések megszűnésének hátterében. Ennél a fajnál nemcsak az ürge és a mezei hör csög fokozatos visszaszorulása, hanem a mezei nyúl számának csökkenése is a visszatelepülést negatívan befolyásoló tényezők közé tartozik. A problémára megoldást jelenthet a már említett védett rágszálók be-, ill. visszatelepítése, és a mezei nyúl állományának vérfrissítése. Mindemellett folyamatosan figyelemmel kísérjük a területen mozgó madarakat is.

A szalakóta védelme a tájvédelmi körzetben kiemelt jelentőségű feladat, a fajvédelmi tevékenységek közül talán e faj állományának a megőrzésére, növelésére fordítjuk a legtöbb energiát. Ehhez jelentős segítséget nyújt az Európai Unió által finanszírozott „A szalakóta védelme a Kárpát-medencében (LIFE13/NAT/HU/000081)” elnevezésű projekt is.

A szalakótát érintő legsúlyosabb probléma a fészkelőhelyek hiányában keresendő, ugyanis nemcsak a számára alkalmas, természetes odúkat vajú harkályfajok – mint például a zöld küllő – egyedszáma fogyatkozott meg az elmúlt évtizedekben, hanem magukból az idős, nagyméretű fákból is egyre kevesebbet találni a területen. Ennek a problémának a megoldására már több éve zajlik a mesterséges fészkelő alkalmazásai, az ún. „D”- vagy szalakóta-típusú odúk kihelyezése. Ezeket a viszonylag nagyméretű odúkat főként gyepterületek szélén álló fákra, gémeskutakra vagy az élőhelyeken keresztülfutó középvezetékű oszlopok egy-egy tagjára rakjuk. Mivel a szalakóta mint vártamadár, előszeretettel lesi zsákmányát a villanyvezetékekről, oszlopfőkről, ezért kiemelt jelentőségű – és mára már megoldott – feladatunk volt a tájvédelmi körzetben található oszlopok szigetelése, vagyis „madárbaráttá” tétele. Az ily módon biztonságossá alakított oszlopfejek megakadályozzák, hogy a madarak áramütést szenvedjenek. A sikeres vadászat elősegítése érdekében az olyan gyepterületeken, ahol sem fák, sem oszlopok nincsenek, ún. „T” fák kihelyezésével is segítjük a madarakat. Minden évben elvégezzük a faj költésének monitorozását is, melynek első lépése a már kihelyezett odúk állapotának felmérése, szükség esetén javítása vagy cseréje. A májusi, júniusi

Szalakóta-fészkelő (S. G.)

ellenőrzések során megállapítjuk, hogy milyen madárfaj foglalta el ezeket a mesterséges fészkelőhelyeket, ugyanis nem minden esetben szalakótát találunk bennük. Június második felétől pedig kezdetét veszti a fiókák gyűrűzése.

Az elmúlt évek védelmi tevékenységeinek köszönhetően a tájvédelmi körzet szalakótaállománya immár 33 párba növekedett.

A fekete gólya hazánkban főként a zavartalan ártéri erdők fészkelő faja. A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzet egyetlen feketególya-párja azonban már évek óta egy üdülőövezet mellett található, viszonylag kis kiterjedésű keményfa ligeterdőben költ. A pár ennek ellenére minden évben sikeresen kirepíti 1–3 fiókáját, sőt a jobb években, mint amilyen a 2018-as is volt, 4 utódot is fel tudnak nevelni. A fészkelési időszakban nyomon követjük a szülőmadarakat, valamint a fészek állapotát, melyen szükség esetén kisebb javításokat is végrehajtottunk. Emellett folyamatosan keressük az újabb fészkelő párokat is.

Ennek módszerei közé tartozik a térségben mozgó felnőtt madarak megfigyelése és a fészektérképezés. A fekete gólya a márciustól októberig terjedő itt-tartózkodása alatt mindennapos látvány a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetben, de mivel a környék vízesélőhelyei a faj tradicionális gyülekezőhelyeinek számítanak, ezért az őszi vonulás idején biztosítani kell az ilyen területek zavartalanágát.

Rokonának, a fehér gólyának, településeink jellegzetes madarának a védelmére szintén odafigyelünk. Mivel a gólyapárok általában villanyoszlopokra építik a fészkeiket, ezért szoros együttműködést folytatunk a helyi áramszolgáltatóval, az ÉMÁSZ-szal. Fő feladatunk az, hogy lehetőség szerint megakadályozzuk a madarak áramütés általi sérülését, pusztulását. A már megépült fészkek alá fészektartó állványok kerülnek kihelyezésre, és így a fészkek nem érintkeznek az oszlopfelekkel és a vezetékekkel. Ezáltal nemcsak a madarak „testi épségét” védjük, hanem az áramszolgáltató szakemberei számára is könnyebb az esetleges vezetékJavítások kivitelezése. Az önkéntesek bevonásával végrehajtott évenkénti felméréseknek köszönhetően ismert, hogy a tájvédelmi körzethez tartozó örkerületek településein 50 pár fehér gólya költ.

Jó vízellátottságú években a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet nedves élőhelyei kiváló lehetőséget nyújtanak a harisok megtelepedésére. Ennek a földön fészkelő guvatfélének a védelme érdekében kiemelt jelentőségű feladat a fészkelőhelyként szolgáló nedves rétek megfelelő mennyiségű vízzel való ellátása, ill. a sikeres költéséhez elengedhetetlen a területen sajnos

Gólyafészektartó állvány kihelyezése (Z. A.)

nagszámban előforduló predátorok (róka, aranysskál, vaddisznó) állományának szabályozása. Az éneklő kakasok felmérését a nyár eleji esték alkonyati, sötétedés utáni óráiban végezzük. A „harsogó híme” alapján következtetni tudunk a területen költő egyedek számára. Ahol ezek alapján feltételezhető a madarak fészkelése, ott a kakasok bemért éneklési helye körül védőzónákat alakítunk ki, így biztosítjuk a területen előforduló fészkekajlak kikaszálás elleni védelmét.

A madarak mellett más állatfajok, így például az eurázsiai hód védelme is fontos feladatunk. A 2002-es WWF hód-visszatelepítési program során tizenöt egyedet engedtünk el a Tiszalúci- Holt-Tiszán. Ebből a telepítésből két szaporodó pár maradt a területen, de a 2010. évi árvízben megszűntek a kotorékjaik. Ezt követően az állatok természetes visszatelepülése is megtörtént. A viszonylag kevés hódot számláló állományhoz további állatokat is hoztunk olyan területekről, ahol magas egyedszámuk már problémát okozott. A 2018-ban elengedett öt és a 2019-ben szabadon bocsátott három egyedet a Zagyva járszabereényi szakaszán fogták be, és érkezésüknek köszönhetően már stabil populáció alakult ki a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetben is. A telepítés nyomán követezése során örömmel tapasztaltuk az állatok állandósult jelenlétét, melyre rágásnyomokból és az újonnan létesült hódváraikból lehetett következtetni.

TERMÉSZETVÉDELMI ŐRSZOLGÁLAT

Magyarország napjainkban is bővelkedik azokban a természeti és kultúrtörténeti értékekben, melyek megőrzésére hozták létre a természetvédelmi őrszolgálatot. A feladat nagysága megköveteli, hogy a természetvédelmi örök rendkívül sokrétű és felelősségteljes munkát végezzenek a természeti környezet megóvása érdekében. Ezt a társadalmi szempontból is fontos tevékenységüket – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakban mutatjuk be.

Munkájuk során figyelemmel kísérik a természeti területek, különösen a védett természeti területek

Hódok telepítése (B. K.)

Gyurgyalagtelep helyreállítása (Z. A.)

és védett társulások állapotát, a védett és fokozottan védett növény- és állatfajok állományainak változását, az élő és élettelen természeti értékeket és a régészeti lelőhelyeket veszélyeztető tevékenységeket, hatásokat. Az Őrszolgálat feladatai közé tartozik még a rá bízott természeti értékek nyilvántartása (térinformatikai eszközökkel is) és bemutatása. A természeti értékek károsodása esetén ugyancsak az ő feladatuk a károk felmérése, dokumentálása, a további káresemények eshetőségének elhárítása, a sérült értékek helyreállítása, valamint eljárás kezdeményezése a káresemény körülményeinek tisztázására és a felelősség megállapítására. A hatékony munkavégzés érdekében az Őrszolgálat a rendőrséggel és más rendvédelmi szervekkel is szoros kapcsolatban áll.

A napi munkavégzés során a természetvédelmi Őrszolgálat tagjai gyakran végzik sérült, beteg, elárvult állatok mentését, továbbá olyan egészséges egyedek befogását is, melyek lakásokba vagy különböző épületekbe bejutva onnan kiszabadulni nem tudnak. Az Őrszolgálathoz került madarak és emlősök mielőbbi gyógykezelése, állatorvoshoz juttatása halasztást nem tűrő feladat. Az erre szakosodott civil szervezetek és magánszemélyek, mint például a Mályi Madármentő Állomás és a Hortobágyi Madárkórház, valamint a nemzeti park alkalmazásában álló állatgyógyász szakember, nagyban segítik ezt a tevékenységet.

A természetvédelmi őröknek rendkívül fontos szerepük van a mezőgazdasági, erdészeti, vadgazdálkodási, halászati és vízgazdálkodási tevékenységekben érintett gazdálkodókkal, szervekkel és

hatóságokkal való kapcsolattartásban, melynek köszönhetően szoros együttműködést alakítottak ki a területileg érintettekkel. Ez a fajta kommunikáció kiemelt jelentőségű a területek kezelése szempontjából, hisz ennek köszönhetően az élőhelyek kezelése a természetvédelmi őrökkel való egyeztetést követően a természetvédelmi célokkal összeegyeztethetően zajlik.

A Kesznyéteeni Tájvédelmi Körzetben és a hozzá tartozó őrkörületek nem védett területein, valamint a Natura 2000-es Bodrogzug-Kopaszhegy-Taktaköz és a Felső-Tisza Különleges Madárvédelmi Területeken, továbbá a Felső Tisza Kiemelt Jelentőségű Természetmegőrzési Terület déli részén, összesen csaknem 42.000 hektáron, jelenleg két természetvédelmi őr látja el a területek őrzését és a természeti értékek védelmét. Az itt szolgálatot teljesítő természetvédelmi őrök, a Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzetbeli négy kollégájukkal egyetemben a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság Dél-borsodi Tájegységéhez tartoznak.

Együttműködés a rendőrséggel (S. G.)

ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ

SUMMARY

The floodplain along the river Tisza had been an immense marshland until the first truly fundamental human intervention was carried out in 1846. The date marked the beginning of big scale river engineering on the Tisza which transformed the natural course and behaviour of the river as well as its previous wetland habitats and associated wildlife. In the wake of the flood bank system construction former permanent and temporary wetlands could only receive a poor supply from precipitation and aquiferic water.

In 1990, declaration of the Kesznyéten Landscape Protection Area brought the opportunity to save the remnants of the once massive floodplain system and to protect wildlife in its rare habitats such as riparian woodlands, riverine willow scrub, backwaters, reed beds and marshlands. The organisation, responsible for the conservation management of the 6083,9 ha land is the Bükk National Park Directorate.

The Area took its present shape in the last ice age through the effects of tectonic depression, water-courses and the wind. The Tisza and its tributaries changed course several times having formed dead channels as they would meander. Dead channels turned into swamps and marshes over time. In addition numerous minor wet habitats added to the diversity of the wetland mosaic.

Thus the vegetation was primarily determined by the river system but following water engineer-

ing works and extensive livestock grazing also played a major role in its gradual transformation. As a consequence, ancient plant communities have diminished, become endangered or got to the brink of extinction.

Floating fens are rare and very precious habitats. The presence of various *Sphagnum spp.* indicates their evolution into transition mires and raised bogs. The most typical species across local wet habitats are: *Drepanocladus aduncus*, *Thelypteris palustris* whereas *Sphagnum recurvum*, *S. squarrosum* are found only in a single mire of the Area.

Non-tussock beds of large sedges also are of high botanical value. Amongst its protected species two orchids; *Anacamptis palustris subsp. elegans*, *Dactylorhiza incarnata* certainly deserve a mention. *Lathyrus palustris* and *Clematis integrifolia* typically grow in mesotrophic wet meadows.

Tall herb communities of floodplains and marshes are also rich in important species such as *Armaria macrocarpa*, *Pseudolysimachion longifolium* and *Senecio paludosus*. A recent find; *Potamogeton sarmaticus* was first detected here in 2017 adding not only to the Area's but also the country's flora list. Its closest known range is located in East Ukraine.

The central parts of the Area capture salt grassland habitats where *Limonium gmelinii subsp. hungaricum* and *Anacamptis morio* are characteristic plants. The latter appears in patches containing up to several thousand specimens.

Somewhat different herbaceous salt plant communities are the tall herb salt meadows and salt meadow steppes found only East to the Tisza. These habitats are

Salt grassland at springtime (S. G.)

Riverine oak-elm-ash woodlands (S. G.)

typically wet in spring and arid in the summer where *Aster sedifolius*, *Iris spuria*, *Gentiana pneumonanthe*, *Peucedanum officinale* flourish to name but a few species. A strictly protected moth *Gortyna borelii lunata* lives in association with the latter.

Woodland habitats representative to the Area are riparian forests where *Leucojum aestivum*, *Vitis sylvestris*, *Cephalanthera longifolia*, *Cephalanthera damasonium* often emerge. The last decades have seen an expansion in the area size of forest plantations too.

In spite of its limited expanse the protected area holds a diverse habitat mosaic, consequently is of high zoological value and especially abundant in wetland adapted species. In addition to these, arid salt affected habitats maintain a special fauna.

There are more than two dozen species of dragonflies fluttering over the wetlands of the Area, among which *Leucorrhinia pectoralis* and *Aeshna viridis* are strictly protected and found in mire environment. One example of the rich butterfly and moth fauna is *Euphydryas maturna*; a vulnerable European species that still thrives.

Water engineering works took a drastic, lasting effect on the once abundant fish fauna. Yet wetland rehabilitation actions carried out from 1997 onwards brought back ideal environment for many fish species saving like the strictly protected *Umbra krameri* and *Romanogobio kesslerii*, the water hypoxia tolerating, protected *Misgurnus fossilis* as well as two other significant fish; *Gobio gobio* and *Romanogobio vladkovy*.

The Area provides plentiful nesting, feeding and resting ground for many bird species especially the ones associated with wetlands. The times of season-

al bird migrations are notable periods for nature fans and bird watchers.

One of the most important species is the white-tailed eagle (*Haliaeetus albicilla*). Three pairs hold territory in riparian forests within the Area and three pairs outside it. Subadult migrants also appear frequently.

Other strictly protected species are the black stork (*Ciconia nigra*) and the black kite (*Milvus migrans*). Both are represented by a breeding pair imposing great responsibilities on the guarding rangers. Wet meadows and marshland are ideal homes for the corncrake (*Crex crex*) except for the increasing incidences of dry years when it can even fail to breed. The azure coloured roller (*Coracias garrulus*) being a nest hole dweller but not maker relies on suitable nest holes drilled by various woodpecker species. To overcome ebbing woodpecker numbers artificial nest boxes are installed.

Considered pests not long ago dependent on human intervention to survive at present; the European ground squirrel (*Spermophilus citellus*) and the European hamster (*Cricetus cricetus*) are two significant species not only as prey for the vulnerable eastern imperial eagle (*Aquila heliaca*) but also in their own right as essential components of the steppe ecosystem.

The greatest rodent in Europe; the Eurasian beaver's (*Castor fiber*) fortune is of less concern. Even though it became extinct from Hungary in the mid 18th century, successfully returned at the end of the 19th and has a stable population in the Area today. It leaves chew marks, dams and lodges along watercourses be it either natural or manmade. A lot more elusive animal from the family Mustelidae is the strictly protected Eurasian otter (*Lutra lutra*). Its presence can be uncovered mostly from footprints and tracks. Eurasian wolf (*Canis lupus*) has recently showed up ever frequently implying a continuous presence.

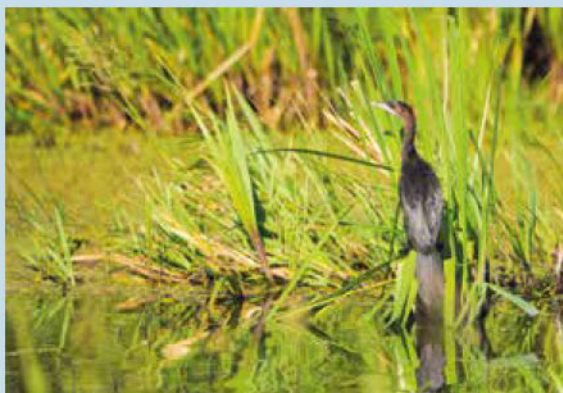
The Kesznyéten Landscape Protection Area can be visited freelance or through guided tours led by members of the Ranger Service. A nature trail leads through the Area combined with two lookout towers to enjoy panoramic view. The beginning of the nature trail is located at „Szamárhát” farm where traditional Hungarian livestock breeds and the farm in operation can also be viewed.

Eastern imperial eagle (S. N.)

Inérhát (S. G.)

Kis kárókatona (S. N.)

Mocsári lednek (S. G.)

SOROZATSZERKESZTŐ:

BARÁZ CSABA

SZERKESZTETTE:

SOÓS GÁBOR

BALÁZSI PÉTER

ÍRTA:

SOÓS GÁBOR

ZÁKÁNY ALBERT

FORDÍTOTTA:

ILLYÉS EVELIN

LEKTORÁLTA:

BALÁZSI PÉTER

BARATI SÁNDOR

BARÁZ CSABA

FITALA CSABA

ZIMÁNYI ÁRPÁD

A FÉNYKÉPEKET ÉS AZ ÁBRÁKAT

KÉSZÍTETTE:

BARATI SÁNDOR (B. S.)

BODNÁR KATALIN (B. K.)

CSIPKÉS ROLAND (Cs. R.)

FEKETE JUDIT (F. J.)

KOZMA ATTILA (K. A.)

SERES NÁNDOR (S. N.)

SOÓS GÁBOR (S. G.)

SZÉLES TAMÁS (Szé. T.)

SZITTA TAMÁS (Szi. T.)

TÖRÖK HUNOR (T. H.)

ZÁKÁNY ALBERT (Z. A.)

ZÁKÁNY GABRIELLA (Z. G.)

A TÉRKÉPET SZERKESZTETTE:

KATONA ZOLTÁN –

A&Z 1.1 TÉRKÉPMŰHELY

KIADJA:

BÜKKI NEMZETI PARK

IGAZGATÓSÁG

FELELŐS KIADÓ:

RÓNAI KÁLMÁNNÉ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK:

GARAMOND KFT. EGER

GRAFIKA ÉS TÖRDELÉS:

MANNER MÁRIÓ

ISBN 978-615-5980-02-2

EGER, 2019

SZALAKÓTA
védelmi program
www.szalakovita.hu

Készült az Európai Unió LIFE
programjának támogatásával,
„A szalakóta védelme a Kárpát-medencében”
(LIFE13/NAT/HU/000081) projekt keretében.